

Vertėjo savikūra ir vertimai: 1921–1940 metų Povilo Gaučio veikla

Dr. Akvilė Šimėnienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VILNIUS TECH), Kūrybinių industrijų fakultetas, Užsienio kalbų skyrius,
Saulėtekio al. 11, SRL-I 407 kab., LT-10223 Vilnius
El. p. akvile.simeniene@yahoo.es

Anotacija. Straipsnio tikslas – pristatyti Lietuvos tarpukario diplomato Povilo Gaučio kaip vertėjo savikūros procesą ir 1921–1940 metų vertimus, kultūrinius straipsnius. Analizuojami jo kaip vertėjo biografijos aspektai, vertimų indėlis į tuometės Lietuvos kultūrinį gyvenimą, tekstai ir kontekstai, iš dalies peržvelgiama Gaučio tekstų recepcija ir kilusi polemika. Bando ma užpildyti istorinę spragą, kuomet Gaučys laikytas tik nepriklausomos Lietuvos diplomatu. Tyrimui naudojamas idėjų istorijos deskriptyvinis metodas, remiamasi lyginamosios tradukologijos nuostatomis. Tyrimas atskleidė bendrąsias ankstyvasias Gaučio vertimo strategijas, pasirinktą vertybinę orientaciją (Vakarų vertimo mokyklą). 1921–1940 m. vertimai ir kiti tekstai atskleidžia plačius ir ambicingus Gaučio – jauno vertėjo – užmojus: versti literatūros klasiką, nevengiant skirtingų kalbų ir kultūrų (prancūzų, ispanų, vokiečių, rusų, graikų), jis laikytinas vienu pagrindinių klasikinių Europos tekstų (Senovės Graikijos, Viduramžių) vertėju tarpukario Lietuvoje.

Esminiai žodžiai: *Povilas Gaučys, tarpukario Lietuva, vertimai iš ispanų kalbos, vertimai iš kitų kalbų, vertimo mokyklos, vertėjo savikūra, vertimo istorinis kultūrinis kontekstas.*

Abstract. The article aims to present the self-formation process of interwar Lithuanian diplomat Povilas Gaučys as a translator, as well as his translations and cultural articles from

1921 to 1940. The article analyses his contributions to the cultural life of Lithuania at the time through his translations, texts, and their contexts, and partially reviews the reception of Gaučys' writings and the resulting polemics. It attempts to fill a historical gap, as Gaučys has traditionally been seen only as a diplomat of independent Lithuania. The study employs methods from the history of ideas, descriptive analysis, and intercultural exile studies. The research reveals Gaučys' general translation strategies and his chosen Western school of translation. His translations and other texts from 1921 to 1940 reveal the wide-ranging and ambitious goals of Gaučys as a young translator: to translate literary classics while engaging with a variety of languages and cultures (French, Spanish, German, Russian, Greek). He can be considered one of the main translators of classical European texts (Ancient Greece, the Middle Ages) in interwar Lithuania. During the early period, Gaučys also published cultural texts in journals such as *Ateitis* and *Naujasis Židinys*. Around 1921, he began contributing to *Švietimo darbas*, *Lietuvos žinios*, *Naujoji Romuva*, *Margutis*, and *Aidai*.

Keywords: *Povilas Gaučys, interwar Lithuania, translations from Spanish, translations from other languages, schools of translation, self-formation of the translator, historical and cultural context of translation.*

Įvadas

Tyrimo tikslas. Pagrindinis šio straipsnio tikslas – pristatyti Povilo Gaučio asmenybę iš naujos perspektyvos (ne kaip diplomata, o kaip vertėją filologą) bei jo ankstyvuosius tekstus, publikuotus tarpukario Lietuvoje 1921–1940 metais, t. y. 10 verstinių knygų, 11 pavienių vertimų, 1 sudarytos chrestomatijos ir 4 straipsnių¹ bendrąją apžvalgą. Išsami traduktologinė šių vertimų analizė yra atskiros – filologinio – tyrimo objektas.

P. Gaučys 1921–1991 m. laikotarpiu (per visą aktyvų veikimo laikotarpį) yra išvertęs 83 įvairios apimties tekstus bei parašęs per 300 įvairios tematikos straipsnių, jo darbai iki šiol neanalizuoti nei traduktologiniu, nei istoriniu požiūriu. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, P. Gaučys ir jo diplomatinė veikla labiau tyrinėti Lietuvoje, o lietuvių išeivijoje JAV P. Gaučys tebėra laikomas pirmiausia vertėju poliglotu ir aktyviu lituanistinio sąjūdžio dalyviu. Šis nevienalytis asmenybės pateikimas skirtinguose kontekstuose bei jo vertimų ir tekstų pristatymo nebuvimas reikalauja išsamesnės bei atidesnės kultūrinės refleksijos. Šiuo straipsniu siekiama bent iš dalies užpildyti minėtą spragą.

¹ Išsami 1921–1940 m. bibliografija pateikiama šio darbo prieduose.

Tyrimų objektas. Pagrindinis šio straipsnio tyrimų objektas – P. Gaučio, vertėjo, biografija – savikūros kelias bei 1921–1940 m. tekstai ir jų kontekstai. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai: tai aktyviausi P. Gaučio kaip diplomato darbo metai. Tačiau visiškai nenušviesta ne menkiau išsiplėtojusi jo kaip vertėjo veikla. Didžioji dalis šio laikotarpio tekstų – vertimai (21 iš 29). Straipsnyje aptariamos P. Gaučio kaip filologo ir besiformuojančios valstybės vertėjo biografijos detalės, asmenybę formavusios aplinkybės, atlikti vertimai, pasirenkami versti autoriai, žanrai, temos, publikuotų vertimų istoriniai-kultūriniai kontekstai. Remiamasi šia medžiaga:

1. Istoriniais archyvais (Lituanistikos tyrimo ir studijų centre Čikagoje rasta archyvinė medžiaga leido rekonstruoti visapusiškesnį P. Gaučio veiklos vaizdą bei suformuoti išsamią bibliografiją).
2. Atsiminimų knyga (paties P. Gaučio parengta autobiografija-atsiminimai „Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938“²).
3. Kontekstiška korespondencija (ankstesne, vienalaike ir vėlyvesne chronologiškai nei 1921–1940 m. laikotarpis) su kitomis istorinėmis asmenybėmis (su lietuvių, JAV bei Lotynų Amerikos kultūros veikėjais).
4. Kultūriniais, moksliniais straipsniais apie jo veiklą ir darbų recepcija tarpukario ir vėlesnėje spaudoje.

Pirmoje straipsnio dalyje aptariami P. Gaučio biografijos aspektai, lėmę jo kaip vertėjo susiformavimą: studijos, asmenybės, intelektualinės aplinkos, darbas. Po to pereinama prie P. Gaučio veiklą – 1921–1940 m. laikotarpio vertimų, sudaryto leidinio bei kultūrinių straipsnių – pristatymo, pateikiamas galimas skirstymas etapais, vertimų ir kultūrinių tekstų, kontekstų aptarimas. Analizuojami P. Gaučio pasirinkti versti autoriai, pasirinkimų aplinkybės, motyvai, vertimus spausdinusios tarpukario Lietuvos leidyklos kaip istorinių aplinkybių, sociokultūrinio būvio atspindžiai. Straipsnio prieduose pirmą kartą sistemingai suskirstyta ir pateikiama 1921–1940 m. P. Gaučio publikacijų bibliografija (P. Gaučio vertimų bibliografija Lietuvoje pasirodė tik 2001 m. žurnalo „Tarp knygų“ Nr. 11)³. Nijolės Abukevičienės parengtame straipsnyje ir gana išsamioje vertimų bibliografijoje atsiveria įspūdingas P. Gaučio kaip vertėjo klodas: 26 išverstos knygos (rinktinės arba vieno autoriaus tekstai) bei 48 vertimų publikacijos periodinėje spaudoje, daugiau kaip 50 literatūrinių ir kultūrinių publikacijų (daugiausia lietuvių išėivijos spaudoje). Tačiau N. Abukevičienės sudaryta bibliografija neįtraukė išėivijos archyvuose esančios informacijos, todėl yra dalinė.

Publikuota apie 350 paties P. Gaučio lietuvių kalba rašytų straipsnių įvairia tematika, daugelis – išėivijos periodinėje spaudoje. Daugelis iš jų literatūros tematika,

² GAUČYS, Povilas. *Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938*. Vilnius: Mintis, 1992.

³ ABUKEVIČIENĖ, Nijolė. Povilas Gaučys. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 11, p. 26–32. [Žiūrėta 2024 01 22]. Prieiga per internetą: https://3erdve-my.sharepoint.com/personal/e-leidiniai_inb_lt/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Fe-leidiniai_inb_lt%2FDocuments%2Fleidiniai%2FTarp+knyg%C5%B3&ga=1

likusieji – istorine, politine, kultūrologine. Kaip minėta, šiame darbe susitelkiama tik į 1921–1940 m. P. Gaučio publikacijas.

Šiame tyrime lieka nepaliesta daug kitų aspektų: P. Gaučio tekstai ir kontekstai išeivijoje, 5–9-ojo deš. korespondencija su JAV ir Lotynų Amerikos išeiviais Alfonsu Petraičiu, Jonu Griniumi, Algirdu Gustaičiu, Jonu Rimašausku, Juozu Čiuvinisku, Juozu Davalga, Stasiu Goštautu, Birute Ciplijauskaite ir kt.

Tyrimo metodai. Šiame tyrime naudotasi deskriptyviniu aprašomuoju, idėjų istorijos bei egzilio tarpkultūrinių interpretacijų, susiklosčiusių kitose kultūrose, pavyzdžiu. Kadangi P. Gaučys 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau – JAV, vartojant sąvoką „išeivija“ turima galvoje II pasaulinio karo metais pasitraukusi Lietuvos visuomenės dalis, vadinamoji DP generacija. Tekstas ir kontekstas suprantami semiotine prasme, t. y. tekstas – ženklų sistema, turinti reikšmę, o visa, kas ją supa, – kontekstas. Kaip tekstas analizuojami ir socialinės realybės faktai, ir socialaus asmens patirtis.

Išeivijoje vykę procesai suvoktini kaip idėjų istorijos sudėtinės dalys: koncepcijų, idėjinių samplaikų dariniai kilo, plėtojosi ir transformavosi susikūrus tam tikroms žmonių ir aplinkybių konsteliacijoms. Šiuolaikinėje idėjų istorijoje esama mažiausiai keturių skirtingų tyrimo strategijų: 1) nuo konteksto visiškai izoliuoto objekto aiškinimas, imanentinė analizė, siekianti atskleisti nagrinėjamos teorijos vidinę logiką, įvairias prasmes, subjektyvius jų supratimo ar sukūrimo niuansus ir pan.; 2) horizontalioje istorinėje plokštumoje (sinchroniniame segmente) išdėstytų objektų, traktuojamų kaip savarankiškų aiškinimo elementų, o ne kaip visumos sudedamųjų dalių, analizė; 3) diachroniškai išdėstytų individualizuotų objektų aiškinimas, susiejant juos tam tikrais ryšiais pagal tų objektų vidinę specifiką; 4) dviejų ar daugiau objektų, priklausančių skirtingoms, viena nuo kitos nepriklausomoms teorinėms tradicijoms, tarpusavio ryšių nustatymas, ieškant juose bendrų savybių⁴. Analizuojant P. Gaučio veiklą, daugiausia laikomasi trečiosios ir ketvirtosios nuostatų.

Be to, šiame darbe naudojamosi egzilio kaip žmogaus patirčių, susiklosčiusių dėl įvairių aplinkybių, samprata: aplinkybių, kurios priverčia jį palikti savo namus, vietas, gyvąją, gyvenamą erdvę, o ne pirminis egzilis, koku gali būti laikomas pats gimimas, iškilimas iš *apeiron* filosofine prasme. Patirtinis egzilis lemia žmogaus (re)konstrukcijos modelius, įsigyvenimą tam tikrose kultūrinėse terpėse ir įvairaus masto transformacijas. Straipsnyje remiamasi nuostatomis iš ispanų filosofės, Ispanijos pilietinio karo išeivės Marios Zambrano tekstų apie išeiviją „Palaimintieji“ ir „Laiškas apie egzilį“, publikuotų 1961 m., jai pačiai esant egzilyje. Egzilis prasideda, anot M. Zambrano, vietos ir tapatybės apleidimu (isp. *abandono*), jis atsiranda ne kokioje nors konkrečioje vietoje (*ne-vietoje*), egzilis yra prarasta tapatybė, kuri šaukiasi išsigelbėjimo. Egziliantas yra išėjęs iš savęs paties, be tėvynės ir namų. Išėjęs iš jų, jis visam laikui lieka vienas⁵. Egziliantas turi specifinį santykį su istorija: nors yra

⁴ KABELKA, Gintaras. Filosofijos idėjų istorija Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2012, 23(1), p. 28.

⁵ ZAMBRANO, María. *Los bienaventurados* (2a. ed.). Madrid: Siruela, 2004, p. 33.

tarsi pašalintas iš jos, laikosi „savo kranto“, istorijos pakraštį, vienas gyvenime ir be vietos: be savo vietos, nes benamystė ir našlaitystė neturi ontologinės vietos⁶. Tik tas, anot M. Zambrano, kuris yra išgyvenęs benamystės, našlaitystės jausmą, gali išgyventi tėvynę savo jausmais, nes reikia suvokti, apgyvendinti visa tai, kas nauja, savyje, dykumą primenančioje patirtyje tiek sieloje, tiek prote, tiek jausmuose⁷. Todėl egzilis yra atmintis, po istoriją egziliantas klajoja kaip po sapną. Tad daroma prielaida, kad P. Gaučys egziliano patirtis išgyvenęs ir nuolat dirbdamas ne Lietuvoje tarpukario metais, į(si)galino per vertimo procesą megzti ir palaikyti ryšį su lietuvybe dar neprasidėjus Antrajam pasauliniam karui.

Nagrinėjamos problemos ištirimo laipsnis ir naujumas. Galima rasti per 30 tekstų apie P. Gaučį, tačiau pristatančių bendrą vertimų panoramą ir traduktologinių analizų nėra.

Kai P. Gaučys lankėsi Lietuvoje 1991 m., ta proga pasirodė nemažai generalizuotų publikacijų apie jo veiklą. „Literatūroje ir mene“ 1992 m. išspausdintas A. T. Antanaičio pokalbis su P. Gaučiu, „Kalba Vilnius“, „Kauno diena“⁸, „Poezijos kryžkelės“, „Knygnešys“, „Kauno tiesa“, „Lietuvių dienos“, „Vakarinės naujienos“, „Pažintis su rašytojais ir knygomis“⁹ 9–10-ajame dešimtmečiais išspausdino įvairius interviu, apžvalginius straipsnius. P. Gaučiui mirus vizito Lietuvoje metu, pasirodė keletas nekrologų. Tuo tarpu išėivijos spaudoje – „Drauge“, „Tėvynės sarge“, „Pasaulio lietuvių“ – 8–9-ajame dešimtmečiais publikuoti straipsniai apie jo viso gyvenimo veiklą neretai buvo susiję su jubiliejais. Minėtuose straipsniuose pastebima tendencija: nėra nei bendresnio, nei detalesnio vertimų aptarimo, Lietuvoje rašomi abstraktesni tekstai, kuriuose aptariama diplomatinė tarnyba, o išėivijoje telkiamasi į P. Gaučio lituanistinę veiklą Čikagoje, t. y. bibliografijos sudarymą ir lietuvių bendruomenės veiklas. Tad P. Gaučio asmenybė ir veikla pateikiami tai bendruomenei aktualiais rakursais, tarp kurių jis kaip vertėjas tarsi pradingsta.

Apie P. Gaučio vertimų traduktologinius niuansus visiškai trūksta informacijos: tik Tomas Venclova „Laisvėjimo dienoraščiuose“ (1990, XXXIV) polemiskai rašo ne tik apie P. Gaučio „medinių“ prancūzų poetų antologijos vertimų „Naujieji vėjai“ koregavimą, bet ir jo vertimų jam padarytą įtaką:

Perskaičiau Gaučio verstų prancūzų poetų korektūrą. Vertimai mediniai, bet po redagavimo juose vis dėlto sumažėjo nesusipratimų. Gal kokiam jaunuoliui Lietuvoje jie ir duos lašelytį naudos – kaip man kadaise davė Gaučio verstis „Tristanas ir Izolda“ ar „Lazarillo“.¹⁰

⁶ ZAMBRANO, María. *La razón en la sombra. Antología crítica*. Madrid: Siruela, 2004, p. 467.

⁷ ZAMBRANO, María. *Los bienaventurados* (2a. ed.). Madrid: Siruela, 2004, p. 41.

⁸ GAUČYS, Povilas. Nes mintis ir širdis Lietuvoj. R. Vaitiekūnaitė. *Kauno diena*, 1991, spalio 8, p. 1.

⁹ GAUČYS, Povilas: [nekrologas]. *Kauno tiesa*, 1991, lapkričio 13, p. 2.

¹⁰ VENCLOVA, Tomas. Tomas Venclova. Laisvėjimo dienoraščiai, 1990 (XXXIV). *Literatūra ir menas*, 2020 07 10, Nr. 3707/13. Prieiga per internetą: <https://literaturairmenas.lt/atmintis/tomas-venclova-laisvėjimo-dienorasciai-1990-xxxiv>

Apie šį P. Gaučio kaip vertėjo trūkumą – poetinio žodžio nejautimą – užsimenama ir B. Ciplijauskaitės korespondencijoje su Stasiu Santvaru:

*<...> Tai visai nepapasakojo apie Jūsų vertimų projektą. Džiaugiuosi, kad Jūs tal-
kininkaujat. Jo norai labai geri, bet poetiško lakumo tai stinga. Kartais net gaila
darosi tų poetų, kuriuos verčia. Tikiuosi, kad atsiras leidėjas. <...>¹¹*

Šie keli vertimų vertinimai, kuriuos reikia nuodugnai traduktologiškai patikrinti, įvertinant P. Gaučio naudotas vertimo strategijas ir lyginant jas su kitais vertėjų į lietuvių kalbą darbais. Toks bandymas gerokai kompliktuotas, nes panašių autorių vertimų, kokius vertė P. Gaučys į lietuvių kalbą, beveik nėra, tad ir lyginti nėra su kuo. Chronologiškai daug vėlesni pačios B. Ciplijauskaitės, C. Caro Dugo, D. Kuzminskaitės vertimai iš ispanų į lietuvių kalbą, be to, pasirinkti versti kiti autoriai. Potencialiausi būtų P. Gaučio vertimų traduktologiniai palyginimai su V. V. Petrausko vertimais, nes jie abu mėgo ir vertė panašius autorius. Be to, tiriant P. Gaučio vertimus, reikia turėti omeny Rytų ir Vakarų vertimo mokyklų istorines tradicijas, kurios fragmentiškai pristatomos šiame straipsnyje.

Vertingiausi išeivijoje pasirodę P. Gaučio chronologiškai vėlesnius nei šio straipsnio tyrimų objektas vertimus aptariantys du straipsniai:

a) lietuvių kilmės ispanisto Stasio Goštauto straipsnis „Lotynų Amerikos romanas lietuviškuose vertimuose: [1953–1973]“, išspausdintas „Metmenyse“ 1974 metais¹².

b) 1984 m. laikraščio „Draugas“ priede „Mokslas. Menas. Literatūra“ išspausdintas interviu su P. Gaučiu¹³, kuriame jis pats aptaria ir pristato pasirinktus versti autorius, motyvus, vertėjo darbo specifiką, dėmesio vertus autorius, reflektuoja tam tikras vertimo tendencijas sovietinėje Lietuvoje ir išeivijoje JAV.

Iš datų akivaizdu, kad visuose straipsniuose kalbama apie pokario vertimus, juose eskiziškai reflektuojama P. Gaučio vertėjo veikla, dalinamasi asmenine patirtimi. Tačiau nė viename iki šiol publikuotame straipsnyje apie P. Gaučį nepateikiamas bendras vaizdas, neanalizuojami jo 1921–1940 m. vertimai nei iš vertimų teorijų, nei iš bendros istorinės perspektyvų, nėra klasifikacijų.

¹¹ Birutės Ciplijauskaitės laiškas S. Santvarui. *MLLM*, Stasio Santvaro fondas. 1989 III 07, Er2 46412/ 4572.

¹² GOŠTAUTAS, Stasys. Lotynų Amerikos romanas lietuviškuose vertimuose: [1953–1973]. *Metmenys*, 1974, kn. 27, p. 164.

¹³ GAUČYS, Povilas. Vertimas praplečia tautos akiratį: [pokalbis]. *Draugas*, 1984, kovo 31, priedas „Mokslas. Menas. Literatūra“, p. 1–2.

Vertėjo asmenybės formavimasis

Kaip teigiama Maironio lietuvių literatūros muziejaus pristatyme, P. Gaučys buvęs išskirtinė asmenybė: poliglotas, mokėjęs dešimt kalbų, ateitininkas¹⁴, todėl išeivijoje buvo laikomas vienu žymiausių vertėjų. Vertė prozą, dramas, poeziją, daugiausia Vakarų Europos ir Antikos kūrinius. Parengė šešias žymiausių to meto Vakarų poetų kūrybos antologijas, praturtino lietuvių kultūrinį kontekstą egzotiška, tuo metu mažai versta Lotynų Amerikos kūryba, sudarė ispanų kalbos vadovėlį¹⁵, redagavo „Lietuvių katalikų bažnyčios kronikos“ II tomą.

Remiantis S. Eitminavičiaus liudijimais, P. Gaučys gimė 1901 m. gruodžio 1 d. Vyžuonose, Utenos r.¹⁶, tačiau knygoje jis teigia gimęs Vepriuose, 17 km nuo Ukmergės, 5 vaikų šeimoje, tėvas – gydytojas. Dėl karo su šeima pasitraukė į Petrapilį, kur mokėsi gimnazijoje. Gyvenimas bendrabutyje ir gimnazijos aplinka būsimam vertėjui pasitarnavo kaip lietuviškumo gyvybingumo įrodymas:

Bendrabutyje <...> viešpatavo lietuviška patriotinė dvasia. <...> Iš tame bendrabutyje gyvenusių moksleivių vėliau Lietuva susilaukė žymių veikėjų, aktorių, karių ir kitokių specialistų. Atsimenu ten buvus B. Vitkų (profesorių), P. Kubertavičių, V. Dineiką, J. Dikinį (dramos teatro aktorius), J. Masiliūną (ekonomistą ir ministrą), K. Dabulevičių ir P. Kutką (pulkininkus) <...> pamokų duoti ateidavo režisierius J. Vaičkus. Iš pradžių jie turėdavo skaityti eilėraščius ir deklamuoti ištraukas iš „Iliados“¹⁷.

Būdamas gimnazistas, P. Gaučys pakliuvo į aukšto lygio gimnaziją ir nemenkus akademinius reikalavimus kėlusius mokytojų rankas, net ir laisvalaikio intensyviai dirbo: susipažinęs su Viktoru Jocaičiu jiedu svarstydavo, diskutuodavo apie poezijos ir kūrybos tikslus (svarstė *menas menui* sampratas, atitinkančias Europos modernizmo estetikos tendencijas), P. Gaučys remdavo *menas menui* poziciją, o V. Jocaitis, pasitelkdamas Maironio pavyzdį, bandė įtikinti draugą priešingai: „Juk Maironis, tvirtino jis, poeziją rašė ne dėl poezijos, bet norėdamas pažadinti tautą.“¹⁸. Diskusija baigdavosi taip ir nepriejus jokio vieningo atsakymo, pasitelkiant ir visai kitokių nei Maironis autorių – K. Balmonto, Briusovo, J. Baltrušaičio – pavyzdžius. Diskusijos pobūdis ir tematika rodo aukšto meninio ir kultūrinio lygio aplinką, supusią gimnazistus. Iš paties P. Gaučio pasakojimo aiškėja, kad Petrapilio gimnazija padarė lemiamą įtaką

¹⁴ YLA, Stasys. *Ateitininkų vadovas, Ateitininkų federacija*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1983, II laida, p. 189.

¹⁵ Lituanistikos tyrimo ir studijų centro (toliau – LTSC) Povilo Gaučio archyvas. Korespondencija su „The Lithuanian Books Editors Sudavija“, D. P. Camp, 1947 m. birželio 25 d., reg. Nr. 14355.

¹⁶ EITMINAVIČIUS, Stepas. *Galvojant apie Bronių Radzevičių ir Antaną Masionį*. Utenos turizmo informacijos centras. [Žiūrėta 2024 01 20]. Prieiga per internetą: <https://www.utenainfo.lt/data/ckfinder/files/Galvojant%20apie%20Radzevi%C4%8Di%C5%B3%20ir%20Masion%C4%AF.pdf>

¹⁷ Ibid., p. 7.

¹⁸ Ibid.

jo asmenybės formavimuisi: joje sąmoningai ir aktyviai įgalintas veikimas lietuviškumui. Gimnazistai tiek veiklose per pamokas, tiek po jų buvo skatinami veikti Lietuvos labui. Pats P. Gaučys savikritiškai vertina savo literatūrinius gebėjimus (vertėtų prisiminti T. Venclovos ir B. Ciplijauskaitės „priekaištus“), o veikimą lietuviškumui įvardija kaip jo pašaukimą versti į lietuvių kalbą:

Nei V. Jocaitis, nei aš nebuvoime gimę poetais, o tik poezijos mylėtojais. Grįžęs į Lietuvą, jis dirbo redakcijose, o vėliau redagavo „Pasaulio lietuvi“, kuriame ir aš bendradarbiavau. Abu pasukome į vertėjų kelią. Jis išvertė Tolstojaus „Karą ir taiką“ bei daugelį kitų veikalų, o aš leidausi į beletristikos ir poezijos vertimus.¹⁹

P. Gaučio pateikiamas popamokinės veiklos gimnazijoje aprašymas taip pat stebina aukštais kultūriniais orientyrais:

Bendrabutyje nuobodžiauti netekdavo. Grįžę iš pamokų ir papietavę, dažnai susimesdavome į būrelį ir traukdavome lietuviškas dainas. Bendrabutis buvo savotiška patriotizmo mokykla. Niekieno neverčiami ir neskatinami, patys puoselėjom lietuvišką dvasią, nes norėjom būti sąmoningais lietuviais ir, grįžę į Lietuvą, veiksmingai prisidėti prie jos atkūrimo. Veikė ateitininkų ir aušrininkų kuopelės.²⁰

Nelabai aišku, kiek toks pasakojimas atspindi realybę. Knygoje „Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938“ kalba gerokai patyręs ir plačiau matantis žmogus, rašoma iš laiko perspektyvos. Iš vienos pusės, idealistiškai vertinantis istorinius savo jaunystės kontekstus, iš kitos pusės, tiksliai įvardijantis savo patirtas įtakas kaip formavusias asmenybę. Iš knygos liudijimo sužinome, kad vos dvidešimt kelerių sulaukęs jaunuolis tampa vertėju, amžiui nebūdingu brandumu imasi versti Epiktetą ir remiasi senovės graikų filosofu stoiku:

Tuomet buvo paplitęs L. Tolstojaus dorovės mokslas, kuris skyrėsi nuo oficialaus. Ypač būdingas jo nesipriešinimo blogiui mokymas. Gal jis palengvino bolševikams įsigalėti Rusijoje? O ir dabar tiek dešimtmečių rusų tautai pasyviai kęsti bolševikų jungą. Kartą gavau <...> graikų filosofo Epikteto raštų, jo minčių knygą. Ji man padarė labai didelį įspūdį. Jo mokymas daugeliu atvejų sutapo su krikščionybės dėsniais. Aukščiausiu gėriu jis laikė žmogaus vidinę laisvę, kurios negali užgniaužti nė žiauriausia vergija. Iš visų Epikteto mokymų man labiausiai įstrigo jo mintys apie žmogaus pareigas šeimai, visuomenei ir valstybei. Nuo to laiko pareigą artimui, visuomenei ir savo, atseit Lietuvos, valstybei visada laikiau svarbiausiu dalyku. Jeigu tenka rinktis pareigą ar asmeninį malonumą, iki šiol stengiausi pirma atlikti pareigas. <...> Grįžęs Lietuvon, 1925 ar 1926 m. Epikteto raštus išverčiau į lietuvių kalbą. Deja, iki dabar jie tebėra neišspausdinti²¹.

¹⁹ Ibid.

²⁰ GAUČYS, Povilas. *Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 7.

²¹ Ibid., p. 8.

Greitai po romanų filologijos studijų Lietuvos universiteto Humanitariniame fakultete, kurias baigė 1927 m.²², P. Gaučys ėmė dirbti Nepriklausomos Lietuvos diplomatinėje tarnyboje: jau tuomet mokėjo prancūzų, rusų, lenkų, šiek tiek ispanų ir portugalų kalbas. 1927–1929 m. ėjo Lietuvos vicekonsulo Daugpilyje, 1930–1935 m. – konsulo Buenos Airėse ir Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus Lotynų Amerikoje pareigas, 1935–1938 m. dirbo konsulu San Paule. 1938 m. vyriausybės buvo sugrąžintas, iki 1940 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijos spaudos skyriuje. Darbas Pietų Amerikos šalyse suteikė galimybę gerai išmokti ispanų ir portugalų kalbas, perimti tam tikrų (pvz., Amazonės regiono, „quechua“) dialektų specifika. 1944 m. išvyko į Vokietiją, kur dar geriau įvaldė vokiečių kalbą, ir devynerius metus buvo Tremtinių bendruomenės vadovybėje. 1949 m. persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas, atsirado dar viena galimybė išmokti naują kalbą – anglų²³. Nuo 1951 m. ėjo Lietuvių rašytojų valdybos vicepirmininko, nuo 1952 m. – JAV lietuvių bendruomenės Čikagos apygardos pirmininko pareigas. Jo rūpesčiu lietuviams pastatyta mokyklų Latvijoje ir Pietų Amerikoje²⁴. Nuo 1949 m. aktyviai įsijungė į kultūrinę veiklą: vadovavo Čikagos apygardos lietuvių bendruomenei, buvo Lietuvių rašytojų draugijos vicepirmininkas, Lietuvių menininkų klubo vadovas. P. Gaučys mirė 1991 m. lapkričio 12 d. Kaune²⁵.

P. Gaučio atsiminimai itin vertingi tuo, jog detaliai, nuosekliai ir smulkmeniškai suregistruoti daugelis jo Pietų Amerikoje bei kitose šalyse sutiktų lietuvių. Šie istoriniai duomenys gali vertingai pasitarnauti rengiant istorines kronikas, apžvalgas. Pavyzdžiui, San Paulo lietuvių pavardės tik pastaruoju metu įvairių projektų-ekspedicijų²⁶ metu pradėtos registruoti: konsulato raštvedys Juozas Čiuvinškas, sekretorius Bronius Steponaitis, konsulas Mačiulis, kapelionas Benediktas Sugintas, redaktorius Stasys Vancevičius, Stasys Jurevičius, mokytojas Simas Bakšys ir kt.

Vertingi P. Gaučio prisiminimai apie studijas Kauno humanitariniame fakultete, kur susidūręs su K. Būga, J. Jablonskiu, V. Dubu, veikusiais vertėjo asmenybės formavimąsi, skaitinių pasirinkimą ir skatinusiais imtis iniciatyvos versti:

²² BRADŪNAS, Kazys. Mūsų buityje. *Aidai*, 1971/9. [Žiūrėta 2024 01 25]. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=672:mi&catid=42:7109&Itemid=114

²³ Povilas Gaučys. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. [Žiūrėta 2024 01 26]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/povilas-gaucys/>

²⁴ KAŠKONIENĖ, Marija. *Povilas Gaučys fotografijoje su bičiuliais*. 2022. [Žiūrėta 2024 02 01]. Prieiga per internetą: <https://maironimuziejus.lt/post-t-exhibit/povilas-gaucys-fotografijoje-su-biciuliais/>

²⁵ Gaučio „sugrįžimo“ Lietuvon istorija paradoksaliai panaši į K. Sabaliauskaitės apsakymą „Vilnerio sugrįžimas“ ar A. Vienuolio novelę. Situacija reflektuojama bei su liūdesiu aptariama B. Ciplijauskaitės korespondencijoje su B. Pūkelevičiute: „Aš turbūt net ir ne dėl jo asmeniškai liūdėjau: man pasirodė liūdnas pats „emigranto likimas“. Tiek ilgai ilgėtis Tėvynės ir pagaliau jon nuvažiavus – numirti.“ (Pūkelevičiutės laiškas Birutei Ciplijauskaitei. *MLLM*, Birutės Pūkelevičiutės fondas, 1991 12 31, GEK 63176/ER1 23376.)

²⁶ MILERYTĖ-JAPERTIENĖ, Giedrė. Mano tikslas – prakalbinti išeivijos lietuvius. *Literatūra ir menas*, 2023-06-09, Nr. 3771/11. [Žiūrėta 2024 02 01]. Prieiga per internetą: <https://literaturairmenas.lt/publicistika/giedre-mileryte-japertiene-imano-tikslas-prakalbinti-iseivijos-lietuviusi>

K. Būga nedideliame būrelyje draugiškai kalbėdavo vaikščiodamas pirmyn ir atgal, dažnai lėtoje užrašydamas žodžius ir jų šaknis, sanskrito ar senųjų slavų gimininius žodžius. <...> Pasitaikydavo, kad, anksčiau laiko atėjęs į auditoriją, užsidarydavo ir užmiršdavo turįs paskaitą ir taip išbūdavo kokią valandą. Netekę kantrybės, studentai įsiverždavo į vidų ir jam primindavo laukią jo paskaitos.²⁷

Svarbiausias reikalavimas geram vertėjui – ne tik gerai mokėti kalbą, iš kurios verčiama, bet ir savo gimtąją. Remiantis P. Gaučio atsiminimais, atrodo, kad išskirtinai taisyklingai rašyti ir kalbėti lietuviškai jį išmokęs J. Jablonskis:

Visiems humanitarams buvo privalomos J. Jablonskio lietuvių kalbos paskaitos. Kadangi jis negalėjo vaikščioti, mes turėdavome ateiti pas jį. Jį atveždavo vežimėlyje su kepuraitė ant galvos. Jis paskaitų neskaitė, o praktiškai mokė lietuvių kalbos, duodavo rašyti rašto darbus, vėliau ištaisytus grąžindavo. Dažniausiai aiškindavo, kaip reikia rašyti ar sakyti. Šaukdavo prie lentos, ir vargas tam, kuris netaisyklingai parašydavo sakinį ar klaidingai ką nuaiškindavo!²⁸

Docentas V. Dubas, prancūzų literatūros dėstytojas, padarė didelę įtaką P. Gaučiui ir jo tolesniems pasirinkimams bei prancūzų literatūros pasirinkimams, jis skatino tobulinti prancūzų kalbą visą likusį gyvenimą:

Man patiko docentas V. Dubas <...> Jis savo paskaitas skaitė iš rašto, bet labai temperamentingai ir mokėjo sudominti studentus <...> Vėliau, V. Dubo paveiktas, aš išverčiau „Rolando giesmę“, prancūzų tautinį epą, kuriam jis parašė įvadą, taip pat „Tristaną ir Izoldą“. Abi knygos buvo išleistos Kaune 1927 m. ir 1933 m.²⁹

P. Gaučys tiksliai ir su kritiškumo suteikiančia istorine perspektyva regi tuometę situaciją bei aiškina savo pasirinkimus labai racionaliai: kada, kaip ir kodėl vyko studijuoti į Prancūziją. Šios studijos padarė lemiamą įtaką vertėjui, leido įvaldyti prancūzų ir ispanų kalbas:

Kadangi mūsų universitetas buvo dar pačioje kūrimosi pradžioje, nebuvo reikiamų dėstytojų, reikalingų priemonių, geros bibliotekos, tad, norėdami išsamiau ką pastudijuoti, daugelis mano draugų ir pažįstamų buvo išvykę į užsienį, į Vakarų Europos senuosius universitetus pasitobulinti. Norėdami gauti paruoštų specialistų, pats universitetas ir įvairios ministerijos davė stipendijas studijuojantiems užsienyje. <...> Už mano su Viktoru paruoštą „Chrestomatiją prieš „Aušros“ gilynės dainių“ iš Martyno Yčo gavome 600 litų. Prie tų pridėjau savo sutaupytuosius, ir susidarė apvali 1 500 litų suma, su kuria jau galima leisti į kelionę Prancūzijoje. Mudu pasirinkome Prancūziją todėl, kad aš studijavau prancūzų literatūrą. <...> Pasirinkome senąją Montpellier universitetą Pietų Prancūzijoje, labai arti Viduržemio jūros. Tai

²⁷ GAUČYS, Povilas. Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938. Vilnius: Mintis, 1992, p. 49.

²⁸ Ibid., p. 50.

²⁹ Ibid., p. 51.

*buvo Rabelais ir trubadūrų miestas. Prisiklausius V. Dubo paskaitų apie šį miestą, knietėjo jį pamatyti ir ten pagyventi.*³⁰

Vertimas buvo „savotiškos durys“ į norimos pažinti kultūros pasaulį. Būsima vertėją veikė ne tik tekstai, bet ir asmenybės: susitikimas su K. Būga, J. Jablonskiu, V. Dubu skatino domėtis ir plėsti akiratį. Studijų metais P. Gaučys Kaune sutiko ir daugiau įvairių, spalvingų asmenybių, kurios darė įtaką jaunai asmenybei, formavo vertėjo skonį ir nulėmė jo versiamų autorių pasirinkimus.

Aktyvus P. Gaučio kaip vertėjo darbas prasidėjo apie 1921 m., kai ėmė bendradarbiauti „Švietimo darbe“, „Ateityje“, „Lietuvos žiniuose“, „Naujojoje Romuvoje“, „Margutyje“, „Aiduose“, „Židinyje“. Dažnai pasirašydavo slapyvardžiais Gylis, Gytis, P. G., Pr. G., Stebėtojas. Aukštesniu nei vidutinis lygiu (B2, C1, C2³¹) mokėjo anglų, ispanų, prancūzų, italų, katalonų, portugalų kalbas, kurias vėliau tobulino versdamas ir dirbdamas diplomatinį darbą, kiek prasčiau – vokiečių, rumunų, rusų, čekų, bulgarų. Dar prieš emigraciją – Nepriklausomos Lietuvos laikais – išvertė knygas „Modernioji ispanų proza: ispanų genijaus ir rašytojų charakteristikos ir kūrinių rinkinys“ (1940), paties autoriaus parengtą literatūros kritikos studiją (1941) „Don Carlos, arba vienos legendos galas“. Kaip teigiama N. Abukevičienės apžvalginiame straipsnyje, cituojant V. Sventicką, P. Gaučys gerai mokėjęs Lotynų Amerikos ispanų kalbos dialektus ir indėnų kalbines ypatybes, tad kai kuriuos kūrinius galėjęs išversti tik realios gyvenimo patirties Argentinoje, Brazilijoje turėjęs žmogus³².

A. Tyruolis knygoje „Pažintis su rašytojais ir knygomis“ apie P. Gaučį rašo iš asmeninės perspektyvos, labiausiai akcentuodamas jo kaip vertėjo fenomenalumą: apie tuomet išsiskiriantį P. Gaučio gebėjimą versti iš originalo kalbos,³³ „kuo ne visi vertėjai tada dar galėjo pasigirti“³⁴. A. Tyruolis teigia padėdavęs P. Gaučiui išsiaiškinti kai kuriuos klausimus, pateikia iškalbingų detalių, leidžiančių spręsti, kad P. Gaučys save kaip vertėją vis dėlto vertino kritiškai ir neapsiėmė prelato Karaliaus siūlytos rengti studijos apie A. Mickevičių, O. Milašių ir J. Baltrušaitį, nes buvęs ne literatūros istorikas.

³⁰ Ibid., p. 78.

³¹ *Europos Tarybos užsienio kalbų aprašas*. [Žiūrėta 2024 03 10]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>

³² ABUKEVIČIENĖ, Nijolė. Povilas Gaučys. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 11, p. 26–32. [Žiūrėta 2024 01 20]. Prieiga per internetą: https://3erdve-my.sharepoint.com/personal/e-leidiniai_inb_lt/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Fe-leidiniai_inb_lt%2FDocuments%2Fleidiniai%2FTarp+knyg%C5%B3&ga=1

³³ Lietuvių kultūros lauke dar visai neseni atvejai, kai autoriai imasi versti iš visiškai sau nepažįstamų kalbų, kas atrodo kaip visiška literatūrinio vertimo profanacija, pvz., pripažinto lietuvių postmodernios poezijos klasiko S. Gedos vertimai iš ispanų kalbos.

³⁴ TYRUOLIS, Alfonsas. Susitikimai su vertėju Povilu Gaučiu. *Pažintis su rašytojais ir knygomis*. Kaunas: Spindulys, 1997, p. 17.

1921–1940 metų P. Gaučio tekstai

Aktyviai dalyvauti kultūriniame Nepriklausomos Lietuvos lauke P. Gaučys pradėjo labai jaunas: būdamas vos 19-kos jau publikavo recenzijas katalikiškos krypties žurnale „Ateitis“ (1920–1923 m.).

LTSC esančiame P. Gaučio archyve rastoje medžiagoje yra jo ranka surašyta anks-tyvųjų metų bibliografija, kuri, atrodo, gerokai platesnė nei N. Abukevičienės straips-nyje: 10 vertimų įvairiuose „Naujosios Romuvos“ numeriuose 1935, 1937, 1939, 1940 m.; 7 vertimai ir kultūriniai straipsniai „Židinio“ žurnale 1927–1940 m.; straips-niai „Pasaulio lietuvių“ žurnale tais pačiais metais; taip pat esama per 20 pozicijų, kurios neįskaitomos³⁵.

P. Gaučio tekstai, versti, parengti, publikuoti ankstyvuoju tarpukario Nepriklauso-mos Lietuvos laikotarpiu, skirstomi į vertimus (knygas, pavienius vertimus), straips-nius, sudarytas knygas.

Iš Gaučio 1921–1940 m. laikotarpiu verstų knygų akivaizdūs šie aspektai:

1) vertėjas renka reikšmingus, klasikinius pasaulinės literatūros kūrinius;
2) pasirinkimų spektras labai platus ir universalus, neribojamas kokios nors kal-bos, epochos ar autoriaus: verčiami tiek senovės graikų komedistai, tiek tragikai, tiek ispanų herojinio epo sutrumpinta versija, tiek viduramžių pasakojimai. Pasirinkti versti tekstai yra nuo antikinės iki modernios literatūros, kalbos, iš kurių verčiamos: prancūzų, ispanų, vokiečių, rusų, senovės graikų;

3) verčiamų autorių pasirinkimas rodo siekį atskleisti kuo visapusiškesnę pasauli-nės literatūros vaizdą;

4) 8 knygos išleistos Kauno – to meto Lietuvos sostinės – leidyklose. Tik „Vilius Tell“ publikuota Vilniuje³⁶;

5) vertėjas „nebijo iššūkių“: versdamas iš senovės graikų kalbos lietuviną vardus, versdamas iš ispanų renka itin sudėtingos struktūros bei kalbos požiūriu kūrinių „Lazarilis iš Tormeso“, kuriam būdingas žodžių žaismas, senosios gramatinės ispanų kalbos formos, artimos lotynų kalbai ir t. t.;

6) 1932 m. išleista knyga „Jaunojo Verterio kančios“ iki 1963 m. buvo vienintelis šio W. Goethes kūrinio vertimas į lietuvių kalbą³⁷.

Pats pirmasis didesnės apimties P. Gaučio vertimas „Šv. Pranas Asyžietis“ yra religinio pobūdžio tekstas. Tačiau pats P. Gaučys akcentuoja kitą ankstyvąjį savo

³⁵ Straipsnių ir vertimų sąrašai 1923–1991 m. *Lituanistikos tyrimo ir studijų centras* (toliau – LTSC), Povilo Gaučio fondas, reg. Nr. 14355, 2 dėžė.

³⁶ Išsamiau apie lietuvių leidinius 1919–1939 m. Vilniuje žr.: MACEIKA, Juozas. *Vilniaus lietuvių spaudiniai 1919–1939*, p. 395. [Žiūrėta 2024 03 26]. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/Bibliotheca-Lituana/article/download/15735/14689/24788>

³⁷ TYRUOLIS, Alfonsas. Goethė lietuvių kalba. *Draugas. Literatūra, menas, mokslas*, 1991, lapkričio 6, 217(41), p. 3. [Žiūrėta 2024 04 01]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1999_reg/1999-11-06-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

vertimą – „Įvadą į bendrąją literatūrą“ – atsiradimo aplinkybes bei vieną didžiausių patirtų nusivylimų:

<...> Dėl nusivylimų, tai teko patirti vieną didelį. 1922 m. prof. V. Dubas skaitė „Įvadą į bendrąją literatūrą“. Jis tuo metu dar silpnai kalbėjo lietuviškai, tad savo paskaitas parašydavo rusiškai, o aš jas išversdavau į lietuvių kalbą. Jam baigus skaityti tą kursą, „Dirvos“ bendrovė jas išleido atskira stambia knyga. Ir ji buvo pradėta naudoti vidurinėse mokyklose kaip vadovėlis. Netrukus prof. Jablonskis tą „Įvadą“ sukritikavo kalbos atžvilgiu, o prof. Voldemaras rado daug trūkumų ir turinio požiūriu. Dėl to Švietimo ministerija uždraudė juo naudotis. Tiek gerai, kad mano pavardė ten nefigūravo, bet vis vien aš buvau nusivylęs. Vėliau prof. Dubas tą įvadą žymiai praplėtė, pašalino visus trūkumus, ir „Įvadas“ vėl grįžo į gimnazijas.³⁸

Apie „Rolando giesmę“ pats vertėjas pripažįsta, kad ėmėsis versti sušiuolaikinto varianto, Josepho Bedier perrašyto iš senosios prancūzų kalbos. Apie „Vilių Telį“ ir jo leidybą Vilniuje P. Gaučys pateikia vertimą paskatinusius motyvus: „Būdamas Daugpilyje ir dažnai susisiekdamas su Vilniaus krašto lietuviais, sužinojau, kad jiems trūksta bendradarbių, todėl tą istoriją išverčiau, nes ji vaizduoja šveicarų kovą su okupantais, ir kaip tokia labai tiko Vilniaus lietuviams.“³⁹

Jeigu apžvelgtume, bendram suvokimui, pavyzdžiui, 1931 m. verstų į lietuvių kalbą knygų panoramą, nepriklausomoje Lietuvoje nestigo klasikinių bei modernių autorių vertimų, tačiau daugeliu atvejų buvo apsiribojama anglų, vokiečių, prancūzų bei rusų kalbomis: 1931 m. išleistos Henri Allorge'o „Didysis pasaulio sukrėtimas“, Bernardo Shaw „Amerikos karalius“, Karlo May'aus „Per dykumą“, Edgaro Wallace'o „Vikruolis“ bei kt.⁴⁰ Tad P. Gaučys su vertimais iš ispanų, portugalų, senosios graikų kalbų atrodė išskirtinai. Nuo pat pirmųjų jo vertimų pastebima tendencija: tiksliai perteikti ne tik turinį (kas?), bet ir stilistines, sintaktines struktūras, kalbos žodyno, raiškos specifiškumą (kaip?). Šis Rytų ir Vakarų vertimo mokykloms būdingas konfliktas lydės P. Gaučį visą gyvenimą. Rytų vertimo mokyklai, plėtotai sovietinėje Rusijoje, būdinga versti ideologiškai priimtinius autorius, apvalant tekstą nuo „nepaskaitomų“ intarpų ir adaptuojant jį socialistinio realizmo poreikiams. Skaitytojai „saugomi“ nuo netinkamų turinio ir formos apraiškų, nesuteikiant jokios pasirinkimo laisvės, jau nekalbant apie autorinio teksto iškraipymą ir autorinės idėjos išniekinimą. Vakarų vertimo mokyklai būdingi opoziciniai procesai: vertimo laisvė, metatūrų išsaugojimas, keliprasmiškumas, „laužyta“ kalba, nes paminamas rimas ir

³⁸ GAUČYS, Povilas. Vertimai praplečia tautos akiratį... *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1984, kovo 31 d., 65(13), p. 1. [Žiūrėta 2024 04 02]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1984_reg/1984-03-31-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

³⁹ GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas. Menas, mokslas literatūra*, 1989, sausio 29 d., 19(4), p. 3. [Žiūrėta 2024 04 03]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

⁴⁰ *Židinys*, 1931, Nr. 12, p. 518.

ritmas, siekiant atrasti kuo tikslesnį žodį. Minėta priešprieša atlieka svarbų vaidmenį tautinio ir kalbinio mentaliteto savikūros procesuose, Rytų Europos regione dominuoja Rytų vertimo mokyklos nuostatos, tad P. Gaučio vertimams nuo pat pradžių nebuvo lengva įsitvirtinti.

P. Gaučio verstas „Prikaltasis Prometėjas“, publikuotas 1937 m., pasirodo kaip atskira knyga, o ne jos dalis. Tai labai svarbus faktas. Prieš tai lietuvių kalba Vilniuje 1905 m. „Prikaltąjį Prometėją“ išvertė Jurgis Šaulys kartu su Vaclovu Biržiška. Po 1937 m. visas kūrinys – ne atskiros jo dalys – išleidžiamas jau tik sovietinės okupacijos metais: 1947 m. Ričardas Mironas išverčia ir išleidžia Vilniuje, Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje. Aischilo ir Aristofano vertimai, atlikti P. Gaučio, yra vieni ankstyviausių antikinės literatūros vertimų į lietuvių kalbą šalia 1905 m. publikuotų V. Biržiškos, J. Šaulio.

Aristofano „Debesų“ vertimas turi dar įdomesnę atsiradimo istoriją: tai apskritai pirmasis Aristofano kūrinio vertimas į lietuvių kalbą. Vertėjas pirmiausia kūrinį publikavo žurnale „Židinys“ 1929 m. (Nr. 8–12), tik paskui, po septynerių metų, atskira knyga – 1936 m. Kaune. Aristofano „Debesų“ ištrauka buvo įtraukta į 1930 m. išleistą „Visuotinės literatūros chrestomatiją“, sudarytą J. Talmanto. Po to tik į 1963 m. „Graikų literatūros chrestomatiją“ įtraukta Jono Dumčiaus versta ištrauka, o visas kūrinys naujai perleistas sovietinės okupacijos pabaigoje – 1989 m.

Apie P. Gaučio „Debesų“ vertimą A. Kučinskienė ir kiti antikinės kultūros tyrinėtojai rašo:

<...> Povilas Gaučys, išvertęs Aristofano „Debesis“ (1937), laikėsi panašių nuostatų. Jis išlaikė graikų kalbos dvibalsius (Aigina, Aischilas, Feidipidas etc.), daugumą vyriškos giminės vardų priskyrė a kaitybos kamienui (Heraklas, Periklas, Megaklas etc.), o mažesnę jų dalį linksniavo pagal u linksniuotę (Pasijus, Melesijus, Trifonijus etc.). Moteriškos giminės vardus linksniavo pagal o ir é linksniuotes: Demetra, Euboja, Afroditė etc.⁴¹

Vertėjas didžiujasi, kad jo vertimai buvo naudojami mokyklose tarpukario Lietuvoje, tai, atrodo, jam yra labai svarbus pripažinimo ženklas:

Vertėjui atpildas yra palankus jo darbo įvertinimas spaudoje, skaitytojų pasitenkinimas ar pagyrimas. Arba, kai taip atsitiko Nepriklausomoje Lietuvoje, kai vidurinėse mokyklose jo išversti „Rolando giesmė“ ir Aeschilo „Prikaltasis Prometėjas“ buvo naudojami klasėse, nagrinėjant tuos veikalus.⁴²

⁴¹ KUČINSKIENĖ, Audronė; KAIRIENĖ, Audronė; STAŠKEVIČIENĖ, Dalia. Antikinių vardų lietuvinimas: tarp tradicijos ir naujovių. *Literatūra*, 2015, 53(3), p. 127. [Žiūrėta 2024 04 15]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/335060902.pdf>

⁴² GAUČYS, Povilas. Vertimai praplėčia tautos akiratį... *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1984, kovo 31 d., 65(13). [Žiūrėta 2024 04 15]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1984_reg/1984-03-31-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

P. Gaučio kaip vertėjo pozicija rodo jo neabejingumą verčiamiems tekstams: jam svarbūs tiek autoriai, tiek verčiami tekstai ir jų kultūrinis, vertybinis potencialas, semiotiniai aspektai, kas, ką ir kaip pasakoja, kaip jo versti tekstai cirkuliuoja kultūroje. Iš paties vertėjo pasakojimo apie ankstyvojo laikotarpio vertimus galima suprasti, kaip artimai jis „susigyvendavo“ su kiekvienu vertimu ir kokie skausmingi jų praradimai, netektys, įvykę traukiantis į Vakarus. Štai ką jis sako apie Epikteto vertimą „Gyvenimas ir raštai“, kuris neišliko ir nebuvo publikuotas: „Kadangi rankraštis liko Kaune ir greičiausiai žuvo, nematau reikalo apie jį ką nors aiškinti. <...>.“⁴³ Taip pat apie portugalų literatūros šedevrą – Alexandro Herculano „Kunigas Eurikas“ – vertėjas teigia labai apgailestaujantis, jei šis vertimas bus žuvęs Kaune⁴⁴. Apie Camilo Castelo Branco kūrinį „Pražūtingoji meilė“ teigiama, jog 1940 m. baigtas versti rankraštis irgi likęs Kaune, jei vertėjas turėtų geresnės akis, imtųsi jį versti iš naujo⁴⁵.

Apie kito tarpukario vertimo – Leo „Romėnų literatūros istorijos“ – likimą P. Gaučys taip pat kalba su liūdesiu:

*Studentams buvo labai reikalinga ši knyga. Jau buvo pradėta spausdinti Kaune. Dailininkas Jonas Rimša, man prašant, buvo nupiešęs 20 romėnų rašytojų portretus ir buvo nulietos klišės. Deja, užėjus bolševikams, rinkinys buvo išbarstytas.*⁴⁶

Apie P. Gaučio vieną svarbiausių senosios ispanų literatūros tekstų, „Lazarilio iš Tormeso“, vertimą Aleksys Churginas, garsus sovietmečio vertėjas, su aiškia sovietine-komunistine ideologine orientacija⁴⁷ recenzijoje „Nežinomojo autoriaus šedevras“

⁴³ GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas. Menas, mokslas literatūra*, 1989, sausio 29 d., 19(4), p. 3. [Žiūrėta 2024 03 25]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

⁴⁴ Ibid., p. 3.

⁴⁵ GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas. Menas, mokslas literatūra*, 1989, sausio 29 d., 19(4), p. 3. [Žiūrėta 2024 03 25]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

⁴⁶ Ibid., p. 3.

⁴⁷ A. Churgino kalbėjimas sovietams palankia tonacija itin politiškai angažuotas. Iš šiandienos perspektyvos neįmanoma suvokti, kaip šio vertėjo atliktais vertimais vis dar galima vadovautis Nepriklausomoje Lietuvoje, jis tebėra pagrindinis didžiųjų klasikos kūrinių vertėjas į lietuvių kalbą. A. Churginas laikosi rusakalbės vertimo tradicijos, ignoruodamas kalambūrus, neatskleidžia formos, stiliaus, naudoja patetišką toną, vertime kuria sovietinei tikrovei priimtinas priešpriešas, etc. Situacija nepakitusi iki šių dienų, pvz., A. Churgino versti Šekspyro sonetai vis dar plačiai naudojami Lietuvos švietimo sistemoje, nors, anot L. Pažūsio, „A. Churgino vertimuose beveik pusė kalambūrų lieka nepaliesti, net nebandyta jų adekvačiai perteikti“. (Poezija yra ir išverčiama, ir neišverčiama. Vertėją Lionginą Pažųsį kalbina Deimantė Veličkienė. *Metai*, 2016, spalio, Nr. 10. [Žiūrėta 2024 04 15]. Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/component/content/article/8243-paulius-norvila-vilniaus-sonetu-vainikas#gsc.tab=0>) (Plačiau žr.: VELIČKIENĖ, Deimantė. *Williamo Shakespeare'o sonetų vertimai į lietuvių kalbą: atitikmens problema*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019. [Žiūrėta 2024 04 15]. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:39615488/MAIN>; KEBLIKAITĖ, Albina; PABARČIENĖ, Reda; VELIČKIENĖ, Deimantė. *Williamo Shakespeare'o sonetų vertimai*: Sigito Gedos bandymas. *Žmogus ir žodis / Literatūrologija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2014, 16(2),

1940 m. atsiliepia labai kritiškai. Iš pradžių aptaręs XVI a. knygos publikavimo bei apskritai istorinę situaciją – ispanų kolonizaciją Pietų Amerikoje⁴⁸, A. Churginas ima pliekti patį vertimą:

<...> Tačiau labai nemalonu, kad beveik kiekviename knygelės puslapyje randi praleidimų ir klaidų. Kartais praryjami atskiri žodžiai, kartais net ima ir dingsta visas sakinys. Vertėjas, matyt, nenori varginti savo smegenų ir akių besiknisdamas po storus žodynų tomus <...> P. Gaučiui derėtų žinoti, kad žodis „fortuna“ ispaniškai reiškė kadaise „nelaimingą atsitikimą“, „bėdą“. <...> Ilgų, draiklių ir sykiu taip lengvai plaukiančių sakinių, kuriuos mėgsta talentingasis ispanas, Gaučiui, deja, irgi perteikti lietuviškai nepavyko. Nuolat vis mirga prieš akis pinklios, netvarkingai sudygsniuotos frazės <...>.⁴⁹

A. Churgino ir P. Gaučio kaip vertėjų konfrontacija yra ideologinių orientacijų opozicijos išraiška. A. Churginas atstovauja sovietinei, vadinamajai Rytų, vertimo tradicijai, o P. Gaučys vertė laisvai pasirinkdamas, jį domina kuo tiksliau perteikti verčiamo teksto metaforas ir kitas literatūrinės raiškos priemones: taip pasielgta ir Lazarillo atveju. Nepaisydamas tendencingos ir ideologiškai angažuotos A. Churgino kritikos, P. Gaučys toliau intensyviai vertė iš ispanų kalbos. Vėlesniais metais pasirodė dar 22 vertimai iš ispanų kalbos.

Vieno svarbiausių ispanų XX a. filosofo ir rašytojo Miguelio de Unamuno tekstai „Puolančioji meilė“, „Soledad“ P. Gaučio pasirinkti versti neatsitiktinai. Egzistencializmo temomis rašę ir reformavę ispanų XIX a. literatūrą, vadinamosios 98 (1898) metų kartos atstovai P. Gaučio akiratyje buvo ne vienerius metus. Pasirinkęs versti M. de Unamuną, Azoriną, Baroją autorius tarpukario Lietuvoje pristatė svarbiausius XX a. pradžios ispanų rašytojus. Tekstų kalba labai sklandi, nesudėtinga, sakinių sintaksinės struktūros lietuviškos, taikoma domestikacija – verstinio teksto kalbos natūralumas, daugelis vardų verčiami ir pritaikomi prie lietuvių kalbos rašybos: tai išimtinai tarpukario Lietuvos ortografijos specifika. Straipsnis „Romano kūrybos technika“ įdomus tuo, jog yra teorinis romanus rašančio ispanų autoriaus pasvarstymas apie gerą stilių, struktūrą ir pan. Tai nėra grožinės literatūros kūrinys, veikiau romano kūrimo gairės ir Barojos idealai. Kitaip tariant, P. Gaučys verčia ne tik grožinius, bet ir specifiškesnius, mokslinius tekstus.

„Židinio“ žurnale tarpukariu spausdinama daug K. Pakšto, S. Šalkauskio publikacijų bei A. Jakšto ir V. Mykoliaičio-Putino polemikos „išsklotinių“, tarp jų visų įterpta įvairaus pobūdžio vertimų, daugiausia iš prancūzų, anglų, rusų kalbų. P. Gaučio vertimai tokiam kontekste atrodo išskirtiniai: verčiami iš ispanų kalbos

p. 6–32. [Žiūrėta 2024 04 15]. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/eab78302-afd1-4e9b-9b21-a1a9edd0c7fc/content>

⁴⁸ Labai įdomu, kad ispanų kolonizacija Pietų Amerikoje ilgus metus istoriškai nelaikoma destruktine: nei vienas, nei kitas vertėjas neužsimena apie civilizacijų sunaikinimą, masines skerdynes ir t. t.

⁴⁹ CHURGINAS, Aleksys. Nežinomojo autoriaus šedevras. *Darbo Lietuva*, 1940 IX 25, Nr. 126, p. 3.

ties Ispanijos, tiek Pietų Amerikos autoriai, pateikiami trumpi pristatymai, kūrybinės apžvalgos. „Pirmojo stebuklo“ tekstas rišlus, išlaikytas autorinis stilius. Versti V. Čiudovskio tekstą P. Gaučys apsiėmęs dėl to, kad apie M. K. Čiurlionį nebuvo jokios literatūros lietuvių kalba. Įdomu tai, kad M. K. Čiurlionio „išskėlimo“ klausimai bus aktualūs lietuvių išeivijoje ir vėlesniais dešimtmečiais, ypač P. Gaučio ir S. Goštauto veikloje:

<...> Dar Petrapily mačiau garsiam rusų meno žurnale Apolon studiją apie Čiurlionį. Vėliau Kaune netikėtai Baloserio bibliotekoje radau ir Čiudovskio knygą. Kadangi Čiurlionio garbė beveik išimtinai buvo pagrįsta ta Čiudovskio studija, ją išverčiau į lietuvių kalbą. Čiudovskis, matyti, buvo nepalankus bolševikams, nes apie jį ir jo likimą nėra jokių žinių sovietinėse enciklopedijose⁵⁰.

P. Gaučio sudaryta „Chrestomatija prieš „Aušros“ gdynės dainių“ skirta vidurinės mokyklos moksleiviams su J. Vaižganto įžanga, jos sandara panaši į vadovėlio: įvadinis straipsnelis apie autorių, sudėtos jo kūrybos ištraukos. Knygoje yra D. Poškos, A. Strazdo, S. Stanevičiaus, A. Baranausko, A. Vienažinskio (dabar įvardijamas kaip Vienažindys), S. Gimžausko, J. Lideikio, S. Aleknos ir kitų XIX a. kūrėjų ištraukos. Neaišku, kas yra įvadinio straipsnelio autorius (P. Gaučys ar V. Kamantauskas, ar abu), tačiau ištraukų atranka liudija, kad tai daryta humanitarinį išsilavinimą turinčių žmonių. Daugelis atrinktų tekstų tebėra aktualūs ir vertybiškai svarbūs lietuvių kultūrai ir po daugybės metų, dėstomi vidurinės mokyklos kurse, todėl chrestomatija galėtų būti naudojama ir šiandien⁵¹.

Kultūriniai 1921–1940 m. laikotarpio P. Gaučio straipsniai apie literatus to meto spaudoje neturėjo jokių analogų: kartu su vertimu (arba kelių numerių intervalu) pasirodydavo ir ispanų, ir Lotynų Amerikos autoriaus pristatymas. Taip buvo kuriamas ir plečiamas tarpukario lietuvių skaitytojų bendrakultūrinis pasaulėvaizdis. Panaši tendencija vėliau atsikartos lietuvių išeivijos JAV spaudoje, ji itin kontrastuos su sovietinės Lietuvos ideologiškai „apvalytai“, atrinktų, ideologiškai tinkamų autorių pristatymais ir vertimais.

Apie M. de Unamuną P. Gaučys rašė ir jo mirties progą. Atrodo, kad minėtas autorius itin rūpėjo P. Gaučiui: pristatė M. de Unamuno biografiją, pagrindinius darbus, svarbą ispanų kultūrai. Pristatydamas šį egzistencialistą P. Gaučys pabrėžia svarbiausius jo tyrinėjimų aspektus, kūrybines motyvacijas, tačiau svarbiau reflektuoti, kodėl tarpukario Lietuvoje tokie autoriai kaip M. de Unamunas buvo aktualūs. Keliantis netradicinius klausimus, oponuojantis dogmai, itin giliai reflektuojantis ontologinius klausimus, tačiau kartu giliai tikintis katalikas, eruditas, poliglotas M. de Unamunas, Salamankos universiteto profesorius ir rektorius, buvo geras pavyzdys besikuriančios

⁵⁰ GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas. Menas, mokslas literatūra*, 1989, sausio 29 d., 19(4), p. 3. [Žiūrėta 2024 04 26]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

⁵¹ *Lietuvių kalbos ir literatūros programa*. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/>

Lietuvos jaunimui, žurnalų skaitytojams. Dar svarbiau: ontologiniai, egzistenciniai klausimai buvo itin plačiai aptariami to meto kultūrinėje spaudoje, koreliavo su skaitytojų išprusimu ir poreikiais:

<...> kas geriausiai apibūdina Unamuno kūrybą („mano istorija – tai mano tyrimai, mano karjera – mano knygų karjera“) – tai vitalinis impulsas ir pasipriešinimas mirčiai. „Tai yra jo idee fixe, mano manijakiška idėja, – rašo vienas jo personažas „Migloje“, kalbėdamas apie savo kūrėją, – jeigu jo siela nėra nemari ir taip pat nėra nemarios kitų žmonių sielos <...>, viskas yra niekai ir nėra prasmės betką daryti.“ Prieidamas šitos išvados, kaip ir tas mistikas, tas baskas, sūnus tos pačios šalies, ką ir Ignacio Loyola, – svyravo dogmos akivaizdoje, traukėsi atgal prieš ortodoksiškumą, sudarydamas bedugnę tarp tikėjimo ir proto ir įamžindamas savo heterodoksiškumą jėškojimu ir tragišku gyvenimo jausmu.⁵²

Visiškai kitoks P. Gaučio straipsnis, skirtas Amazonijos floros pristatymui, tinkamas mokyklos mokiniams bei studentams kaip bendro šviečiamojo pobūdžio tekstas, neišsiskiria ypatingu autoriniu stiliumi ar išvalgomis. Išspausdintas žurnale, kuris 1937–1940 m. vadinosi „Kauno „Pasaulio lietuvis“, jo leidyba inicijuota Pasaulio lietuvių sąjungos, įsteigtos 1935 m., vėliau minėtas leidinys tapo iki šiol tebeleidžiamu „Pasaulio lietuviu“. P. Gaučio straipsnis apie Amazonės augmeniją labai tiko bendrame žurnalo kontekste, nes jame, anot Astos Petraitytės-Briedienės, buvo rašoma bendresnio pobūdžio temomis: apie lietuvių išeivių kolonijas, šventes, kasdienybę, istoriją, kultūros tradicijas. Taip pat minėtame žurnale „spausdinta nemažai anoniminių tekstų“, reportažų, žinių, kai kurie pasirašyti čikagietis, išeivis, Gytis ir t. t.⁵³ P. Gaučys dažnai pasirašydavo slapyvardžiais Gylis, P. G., Pr. G., Stebėtojas.⁵⁴

Jau ankstyviausiose P. Gaučio publikacijose bei vertimuose išryškėjo vertėjo visapusiškumas, t. y. neapsiribojama vien literatūros, politikos temomis, rašoma ir apie botaniką. Pirmosios Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu P. Gaučys neišspausdino nė vieno literatūrinio straipsnio. Palyginimui – jau gyvendamas išeivijoje parašė per 70 tokio pobūdžio straipsnių, išleistų dažniausiai išeivijos spaudoje šalia jo paties atliktų vertimų.

Apibendrintai aptariant vertimus, publikuotus kultūrinėje spaudoje ir rinkiniuose, reikėtų atsižvelgti į bendrąją tarpukario Lietuvos kultūrinės periodikos situaciją:

⁵² GAUČYS, Povilas. Miguel de Unamuno. *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 10, p. 220.

⁵³ PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. Apie pirmąjį „Pasaulio lietuvi“ (1937–1940). *Pasaulio lietuvis*, 2020 03 29. [Žiūrėta 2024 04 26]. Prieiga per internetą: https://pasauliolietuvis.lt/apie-pirmaji-pasaulio-lietuvi-1937-1940/#_edn1

⁵⁴ ABUKEVIČIENĖ, Nijolė. Povilas Gaučys. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 11, p. 26–32. [Žiūrėta 2024 01 20]. Prieiga per internetą: https://3erdvė-my.sharepoint.com/personal/e-leidiniai_lnb_lt/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Fe-leidiniai_lnb_lt%2FDocuments%2Fleidiniai%2FTarp+knug%C5%B3&ga=1

verčiama daug filosofinių tekstų, nebijoma „išgąsdinti“ skaitytojų per sudėtingais skaitiniais, orientuojamasi į aukštąjį išsilavinimą turinčią publiką. Be to, P. Gaučys šiuo laikotarpiu beveik išimtinai publikavosi „Židinyje“ ir „Naujojoje Romuvoje“. Kaip teigia Aušra Jurgutienė, tarpukario Lietuvos periodikos kultūrinis lygis buvo itin aukštas, svarbiausios naujienos iškart sulaukdavo susidomėjimo ir buvo anonisuojamos lietuvių spaudoje⁵⁵.

P. Gaučio pasirinktos vertimo strategijos

Vertėjo V. Petrausko išsakomi argumentai apie P. Gaučio vertimo strategijas yra tikslūs ir svarūs, kadangi pats būdamas patyręs vertėjas iš daugelio kalbų kontrargumentuoja egzistuojančiai kritikai apie „nepaskaitomus“ P. Gaučio vertimus, prie kurios trumpai buvo sustota šio straipsnio pradžioje (T. Venclova, B. Ciplijauskaitė):

*[P. Gaučio – A. Š.] poezijos vertimai mums galėtų pasirodyti neįprasti, nes čia laikomasi to metodo, kuris vartojamas Vakarų Europoje ir apskritai pasaulyje. Sovietų Sąjungoje įprasta pateikti skaitytojams išdailintus, nušlifuosius eilėraščius, kurie kartais nei forma, nei turiniu, nei dvasia neturi nieko bendra su originalu, esti tarytum poeto vertėjo variacijos originalo tema. Tiesa, panašaus pobūdžio vertimų pasitaiko ir Vakarų Europoje, bet kur kas rečiau. Povilo Gaučio vertimas pas mus vadintinas filologiniu, pažodiniu <...>: rimuoti eilėraščiai pateikiami baltosiomis eilėmis, asonansais paremta poezija – taip pat. Tačiau jo vertimo privalumas tas, jog išsaugomas originalo metaforų neįprastumas, savitumas, tikrasis minties, įvaizdžių grožis.*⁵⁶

Siekis verčiau prarasti formos aspektus, o ne turinio, t. y. nepaisyti rimo, bet išlaikyti metaforų originalumą, renkantis filologinį, pažodinį vertimą, buvo ir, deja, tebėra kiek neįprasta vertimo strategija Lietuvos vertimų kontekste. Pats P. Gaučys laiške V. Petrauskui patvirtina savo įsipareigojimą vakarietišškai vertimo tradicijai:

*Jūs taikliai ir tiksliai apibūdinote mano vertimų pobūdį <...> Aš vengiu versti rimuosius eilėraščius, nebent tik išimtiniais atvejais. Vertėjai, verčiantieji rimuosius poeziją ir besistengiantieji pritaikyti originalo metra, kaip Jūs teisingai rašote, dažnai sužaloja eilėraščio esmę.*⁵⁷

⁵⁵ JURGUTIENĖ, Aušra. Definicijos ir diskusijos: lyginamoji literatūra tarpukario Lietuvoje (1918–1940). *Colloquia*, Nr. 41. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 44. [Žiūrėta 2024 05 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.liti.lt/failai/Colloquia41-Jugutiene-33-50.pdf>>

⁵⁶ Ibid., p. 242.

⁵⁷ Ibid.

Apie vertimo Rytų ir Vakarų mokyklas išsamiai savo straipsnyje svarsto ir T. Venclova⁵⁸, teigdamas, kad Rytų mokykla įgalina išverstą kūrinį tapti kultūros dalimi dėl vertėjo atliktų modifikacijų, kurios yra neišvengiami nuostoliai verčiant. Šiuo aspektu T. Venclovos požiūris išsiskiria iš išeivijos konteksto, nes lietuvių išeivijoje dominavo vakarietiška (dar kitaip vadinama filologinė) vertimo tradicija.

Vertimo strategijos yra kiekvieno vertėjo ir vertimo galvosūkis, iš esmės šiuolaikinėje traduktologijoje jos skiriasi priklausomai nuo kultūros ir kalbos statuso joje: anot K. Raudžiuvienės, „norint sužinoti apie kultūrą, būtina suprasti, kaip joje funkcionuoja kalba“, be to, remiantis P. Ricoeuru, „kalboje nesuprastą žodį visada galima pasakyti kiek kitaip, visa tai priklauso nuo kultūriškai nulemtos kalbos tradicijos, pastovių ar kintančių žodžių junginių. Pasakyti tą patį kitaip – tai ir yra vertimo esmė. Tai reiškia, kad tekstai, sakiniai ir žodžiai leidžia atsirasti kelioms interpretacijoms <...>“⁵⁹. Tad ir P. Gaučio vertimo strategija – rinktis filologinį vertimą – rodo jo kaip vertėjo sąmoningą pasirinkimą likti ištikimam originalui turinio, o ne formos ir stiliaus bei sklandumo prasme. Kitas aspektas svarstant šį klausimą būtų, kaip jaučiasi skaitytojas, skaitydama filologinį vertimą. Dažnu atveju blogai, nes trūksta sklandumo ir neįprastos sintaksinės struktūros trikdo pasyvaus, malonumui skirtos skaitymo procesą.

P. Gaučys kaip vertėjas prieš versdamas kūrinius iš anksto kruopščiai ruošdavosi: skaitydavo apie verčiamo autoriaus istorinį laikotarpį, analizuodavo mokslines studijas. Ne kartą ir skirtingais aspektais kelia nuostabą tokia asmenybinė branda ir refleksija apie Lietuvos bei Europos kultūrą, jų kontrastus, pasiryžimą ir norą dirbti nepaisant nesėkmių. Be to, P. Gaučio liudijimai rodo tuometės Lietuvos kultūrinę būklę:

Labai uoliai studijavau Renesanso laikotarpį, prancūzų tos srities žinovus <...> Domėjausi ir antikinė literatūra. Tų studijų skatinamas, išverčiau prof. Karelinio „Antikinės pasaulėžvalgos žlugimą“, prof. Leo „Romėnų literatūros istoriją“ ir prof. Zielinskio studiją apie Ciceroną. Deja, nė vienas tų veikalų nebuvo išspausdintas... To meto mūsų visuomenei antikinė senovė nerūpėjo <...> Būdamas Buenos Aires, dail. J. Rimšos talkinamas pasigaminau visų romėnų literatūros istorijoje aptariamų rašytojų atvaizdus – klišes. Jei ne bolševikų okupacija, 1939 m. būčiau tą istoriją išleidęs savo lėšomis.“⁶⁰

P. Gaučio kaip vertėjo savirefleksija, vertimo strategijų rinkimasis atsispindi ir jo verstinų autorių atrankoje. Nuo pat pradžių imasi versti sudėtingus kalbiniu požiūriu

⁵⁸ VENCLOVA, Tomas. Dvi poetinio vertimo mokyklos. *Aidai*, Nr. 6, 410, 1981. [Žiūrėta 2024 003 15]. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=7527:-mi&catid=411:6-lapkritis-gruodis&Itemid=466

⁵⁹ RAUDŽIUVIENĖ, Kristina. Kultūrinė ir kalbinė lokalizacija šiuolaikinėje vertimo paradigmoje. *Kalbų studijos*, 2013, Nr. 23, p. 40. [Žiūrėta 2024 03 15]. Prieiga per internetą: <https://kalbos.ktu.lt/index.php/KStud/article/view/5204/3166>

⁶⁰ GAUČYS, Povilas. *Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 99.

ir svarbius XX a. ispanų literatūros autorius bei populiarumą įgaunančius Pietų Amerikos autorius, kurie jam patikę:

Geriau pramokęs ispanų kalbos, pradėjau versti Unamuno, Azorino ir ispanų Amerikos rašytojų noveles. Pirmą mano išversta iš ispanų kalbos novelė buvo Azorino „Pirmasis stebuklas“, kuri buvo išspausdinta 1930 m. „Židinio“ žurnale. Tuo metu garsėjo argentinietis rašytojas Hugo Wast – J. Martin Zuvirria. Man patiko jo romanas „Auksas“, kuriame jis vaizdavo žydų pastangas įsigalėti pasaulyje⁶¹. Aš jį išverčiau ir įteikiau Šv. Kazimiero draugijai Kaune išleisti. Kol ji prisiruošė jį spausdinti ir pradėjo rinkti, Lietuvą okupavę bolševikai visą rinkinį išbarstė ir rankraštį sunaikino.⁶²

Taigi aptartuose tekstuose ryškėja ilgas ir sudėtingas, I ir II pasaulinių karų bei tarpukario Lietuvos aplinkybių nulemtas P. Gaučio kaip vertėjo formavimosi kelias, prasidėjęs plačia kultūrine veikla Petrapilio gimnazijoje, besitęsęs studijuojant romanų filologiją ir dirbant Nepriklausomos Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. Nuo ankstyviausių vertimų ryškėjo polinkis į Antikos, Viduramžių, Renesanso kultūrą, siekis versti svarbius, klasikinius autorius, būti aktyviam kultūriškai ir apsiškaičiusiam, nepaisant aplinkybių. Taip pat akivaizdus P. Gaučio kaip vertėjo priklausymas Vakarų vertimo mokyklai, neabejingumas savo verčiamų tekstų kokybei, leidybai, recepcijai.

Išvados

Nevienalytis P. Gaučio asmenybės pateikimas skirtinguose kontekstuose reikalavo išsamesnės bei atidesnės kultūrinės refleksijos. P. Gaučio veiklos aktualizavimas reikalingas šiuolaikiniame lietuvių išeivijos tyrinėjimų kontekste, ypač atskleidžiant jo vertėjo ir kultūrinę veiklą.

Tyrimo metu buvo sutelkta ir detalai aprašyta P. Gaučio intelektualinė biografija, daugiausia dėmesio kreipiant į vertėjo formavimosi procesus bei vertėjo darbą. Išsamiai pristatyta ankstyvųjų metų kultūrinė veikla: studijos, vertimai, kritikos tekstai, mentalitetą formavusios istorinės asmenybės. Pirmą kartą išsamiai P. Gaučio darbų 1921–1940 m. bibliografija surinkta į vieną vietą. Įvertintos ir analizuotos P. Gaučio vertimo strategijos, aptartos Rytų ir Vakarų vertimo mokyklų sampratos bei jo pozicija jų atžvilgiu, akcentuotas jo kaip kultūros veikėjo visapusiškumas bei gebėjimas versti iš mažiausiai 5 kalbų lygiaverčiai. Daugelis kitų to meto vertėjų apsiribojo

⁶¹ Argentinos rašytojo Hugo Wast (slapyvardis) romanas „Auksas“ (1935) kėlė daug polemikos tuometėje Europoje: knyga uždrausta nacistinėje Vokietijoje, Argentinoje tapusi bestselleriu, romano pagrindinė siužetinė linija vaizduoja Buenos Airėse apie 1950 m. įsigalinčius žydus, kurie alchemijos įrankiais gamina auksą, norėdami sugriauti kapitalistinį finansų sektorių. [A. Š.]

⁶² Ibid., p. 206.

vienos ar dviejų kalbų vertimais, o P. Gaučio išskirtinumas – gerai įvaldytos kelios kalbos ir nuolatinis vertimo praktikavimas bei siekis „likti ištikimam originalui“. P. Gaučio vertimams, išsiskiriantiems išimtinai Vakarų vertimo mokyklos bruožais, reikia išsilavinusio skaitytojo, humanitaro, nėra lengvai skaitomi. Prozos tekstai aki-vaizdžiai sklandesni už poezijos.

Apžvelgiant jo darbų visumą 1921–1940 m. ryškėja keliakryptės veiklos tendencijos:

a) atlikęs pagrindinį administracinį darbą jis turėdavęs nemažai laiko ir energijos bei jautęs vidinį poreikį užsiimti įvairaus pobūdžio bei apimčių vertimais;

b) vertimai – itin imlus laikui ir aukštos kompetencijos reikalaujantis darbas, kurį jis galėjo atlikti dėl savo filologinio išsilavinimo bei gabumų užsienio kalboms;

c) nors ir neturėjęs poetinės prigimties, buvęs „ištikimas originalui“, P. Gaučys vertintinas kaip pagrindinis vertėjas tarpukario Lietuvoje iš romanų kalbų (ypač ispanų, prancūzų, portugalų)⁶³.

Dirbdamas diplomatinį darbą Pietų Amerikoje P. Gaučys užmezgė vertingų kontaktų ir nuveikė konkrečių, socialinę gerovę gerinančių darbų Lotynų Amerikoje, inicijavosi kaip vertėjas, Lietuvos bei plačiajai kultūrai neabejingas asmuo. Nors ir susidurdamas su sunkumais (redagavimo, publikavimo, sulaukdamas nemažai kritikos), P. Gaučys šešis dešimtmečius tęsė vadinamąją „vakarietiškos“ poetinės, filologinio vertimo tradicijos veiklą, t. y. vertė pažodžiui, stengėsi kuo labiau išlaikyti originalų tekstą. Toks vertimas buvo išskirtinis tarpukario Lietuvoje, minėta strategija labai kritiškai priimta sovietinėje, o vėliau ir nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje, kurioje tebedominuoja „rytietiška“ vertimo tradicija, t. y. tekstas turėjo būti paskaitomas, skambus, ritmingas, „panašus“ į gimtąją kalbą parašytus poetinius veikalus, kitaip tariant, vertėjui originalas tebūdavo savotiška inspiracija.

Iš išverstų ir publikuotų 1921–1940 m. vertimų sąrašo atsiskleidžia platūs ir ambicingi P. Gaučio – jauno vertėjo – užmojai: versti literatūros klasiką, nevengiant skirtingų kalbų ir kultūrų (prancūzų, ispanų, vokiečių, rusų, graikų). Atkreiptinas dėmesys į vieną pirmųjų P. Gaučio vertimų: V. Dubo „Įvadą į bendrąją literatūrą“⁶⁴, išleistą Kaune ir Marijampolėje 1923 m. Vertėjui tėra 22 metai, jo pasirinkimas versti literatūros teorijos veikalą stebina ne tik pačia idėja, bet ir apimtimi: 266 puslapiai! Ankstyvuojų laikotarpiu pasirodė ir P. Gaučio recenzijų kritikos žurnaluose „Ateitis“, „Naujasis Židinys“, apžvalginio pobūdžio straipsnis apie Amazoniją.

Pagrindinė šio tyrimo išvada – apžvelgus ankstyvojo laikotarpio 1921–1940 m. publikuotus P. Gaučio vertimus ir straipsnius bei kitas jo veiklas aiškėja, kad jį reikėtų vertinti pirmiausia kaip vertėją – šiuo laikotarpiu jo verčiamuose tekstuose dominuoja romanų bei senosios graikų ir lotynų kalbos, o ne kaip diplomata, tai

⁶³ Lietuvių išeivijoje gerokai vėliau (nuo 7–8-ojo dešimtmečių) ir tik laisvu nuo sekinančio intelektualinio darbo Viskonsino universitete, su dideliais kokybiniais lūkesčiais savo pačios vertimams bei ispanakalbių kolegų redagavimu šį darbą iš jo perėmė Birutė Ciplijauskaitė.

⁶⁴ DUBAS, Vladas. *Įvadas į bendrąją literatūrą*. Kaunas, Marijampolė: Dirva, 1923, 266 p.

buvusi oficiali jo tarnyba. Panašiai kaip ir J. Savickio atveju, kurio kūrybinė veikla šiandien yra privaloma skaityti vidurinės mokyklos kurse ir kuris daugeliui jaunosios kartos lietuvių geriau pažįstamas kaip rašytojas, o ne kaip diplomatas. Keliomis kryptimis veikusios tarpukario Lietuvos asmenybės reikalauja naujų kultūrinių refleksijų, išsiskiria visapusiškumu. Šalia kitų tarpukario Lietuvos vertėjusių, besipublikavusių „Židinio“, „Naujosios Romuvos“ žurnaluose, P. Gaučys išsiskyrė daugelio kalbų mokėjimu. Pavyzdžiui, P. Mantvydas, J. Grinius dažniausiai vertė iš prancūzų k., A. Vaičiulaitis šalia prancūzų gerai mokėjo ir italų, o P. Gaučys vertė bent iš 5 kalbų lygiaverčiai.

Archyviniai šaltiniai

1. Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Povilo Gaučio archyvas. Korespondencija su „The Lithuanian Books Editors Sudavija“, D. P. Camp, 1947 metų birželio 25 d., reg. Nr. 14355, 2 dėžė.
2. Maironio lietuvių literatūros muziejaus Stasio Santvaro fondas. Birutės Cipliauskaitės laiškas S. Santvarui, 1989 IV 21 Er2 46408/ 5021, 1989 III 07 Er2 46412/ 4572, 1989 IV 21 Er2 46408/ 5021.
3. Maironio lietuvių literatūros muziejaus Birutės Cipliauskaitės fondas. V. Daugirdaitės-Sruogienės laiškas B. Cipliauskaitei, 1982 02 25, GEK 63424/ ER2 17104.
4. Maironio lietuvių literatūros muziejaus Birutės Cipliauskaitės fondas. B. Cipliauskaitės laiškas V. Daugirdaitei-Sruogienei, 1989 VI 24, 3750 ER2.
5. Maironio lietuvių literatūros muziejaus Birutės Pūkelevičiūtės fondas. Pūkelevičiūtės laiškas Birutei Cipliauskaitei, 1991 12 31, GEK 63176/ER1 23376.

Literatūra

1. ARNOUX, Alexander. *Sidas Kampeadoras: isp. Epinė poema (ispanų herojinio epo perpasakojimas)*. Kaunas: Vaivos b-vės leidykla, 1925, p. 64.
2. ABUKEVIČIENĖ, Nijolė. Povilas Gaučys. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 11, p. 26–32. Prieiga per internetą: https://3erdve-my.sharepoint.com/personal/e-leidiniai_lnb_lt/_layouts/15/onedrive.aspx?id=%2Fpersonal%2Fe-leidiniai_lnb_lt%2FDocuments%2Fleidiniai%2FTarp+knyg%C5%B3&ga=1)
3. AISCHILAS. *Prikaltasis Prometėjas*. Kaunas, 1937.
4. ARISTOPHANES. *Debesys*. Kaunas, 1936.
5. AZORÍN. Emigrantai. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 12, p. 282–284.
6. AZORÍN. Literato gyvenimas. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 4, p. 92–93.
7. AZORÍN. Pirmasis stebuklas. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1933, Nr. 2, p. 123–127.
8. BARINE, Alexander. *Šv. Pranas Asyžietis*. Kaunas, 1921, 33 p. (vienuose šaltiniuose išleidimo data 1921, kituose – 1925).

9. BAROJA, Pío. Romano kūrybos technika. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 33–34, p. 616–622.
10. BARRIOS, Eduardo. Brolis asilas ir šuo. *Naujoji Romuva*, 1940, Nr. 14, p. 277–279.
11. BIEDER, Joseph Ch. *Tristanas ir Izolda: keltų vidurinių amžių poema-romanas*. Kaunas, 1931.
12. BRADŪNAS, Kazys. Mūsų buityje. *Aidai*, 1971, 9. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=672:mi&catid=42:7109&Itemid=114
13. CALDERÓN, Ventura García. *Kondoro kerštas*. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1935, Nr. 2, p. 175–178.
14. CALDERÓN, Ventura García. *Kondoro kerštas*. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1935, Nr. 2, p. 175–178.
15. CHURGINAS, Aleksys. Nežinomojo autoriaus šedevras. *Darbo Lietuva*. 1940 IX 25, Nr. 126, p. 2–3.
16. CORTÁZAR, Julio. *Žaidžiame klases*. Vilnius: Vaga, 1978; Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993; Vilnius: Alma littera, 2006, p. 592.
17. CRISPIN, John. *Oxford y Cambridge en Madrid: La Residencia de Estudiantes, 1910–1936, y su entorno cultural*. Santander: La Isla de los Ratones, 1981, p. 256.
18. *Chrestomatija prieš „Aušros“ gadynės dainių (su J. Vaižganto prakalba)*. Sudarė P. Gaučys ir V. Kamantauskas. Kaunas, 1924.
19. ČIUDOVSKIJ, Valentin. M. K. Čiurlionis: nuotrupos. *Židinys*, 1930, Nr. 1, p. 16–27, Nr. 2, p. 117–127, Nr. 3, p. 209–221.
20. „Draugo“ [1975–1978, 1980] metų kultūrinio priedo turinio ir pavardžių rodyklė (indeksas). Sud. P. Gaučys. Chicago: Draugas, 1975–1980.
21. DUBAS, Vladas. *Įvadas į bendrąją literatūrą*. Kaunas, Marijampolė: Dirva, 1923.
22. DUMAS, Alexander. *Vilius Tell*. Vilnius: Vilniaus rytojus, 1929, Nr. 1, p. 37.
23. EITMINAVIČIUS, Stepas. *Galvojant apie Bronių Radzevičių ir Antaną Masionį*. Utenos turizmo informacijos centras. Prieiga per internetą: <https://www.utenainfo.lt/data/ckfinder/files/Galvojant%20apie%20Radzevi%C4%8Di%C5%B3%20ir%20Masion%C4%AF.pdf>
24. *Europos Tarybos užsienio kalbų aprašas*. [Žiūrėta 2024 03 10]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>
25. FREYRE, Ricardo Jaimes. Kalnuose. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1940, Nr. 3, p. 353–356.
26. GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel. *Šimtas metų vienatvės*. Vilnius: Alma littera, 2017, p. 384.
27. GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel. *Apie meilę ir kitus demonus*. Vilnius: Tyto alba, 1997; Vilnius: Alma littera, 2006, 2016, p. 144.
28. GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel. *Meilė choleros metu*. Vilnius: Alma littera, 2006, p. 256.
29. GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel. *Patriarcho ruduo*. Vilnius: Vaga, 1980; Vilnius: Alma littera, 2006, p. 278.
30. GAUČYS, Povilas: [nekrologas]. *Kauno tiesa*, 1991, lapkričio 13, p. 2.
31. GAUČYS, Povilas. Kalevala. *Ateitis*, 1923, 7/8, p. 362–363. Prieiga per internetą: <https://www.spauda.org/ateitis/archive/1923/1923-nr07-08-ATEITIS.pdf>
32. GAUČYS, Povilas. Lietuvių bendruomenės Čikagoje pradžia. *Į Laisvę*, 1963, Nr. 32, p. 51–57.

33. GAUČYS, Povilas. Ispanų Amerikos romanistai. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 3, p. 67.
34. GAUČYS, Povilas. Lope de Vega. *Naujoji Romuva*, 1935, Nr. 43, p. 781–783.
35. GAUČYS, Povilas. Miguel de Unamuno. *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 10, p. 219–220.
36. GAUČYS, Povilas. Nuostabi Amazonijos augmenija. *Pasaulio lietuvis*, 1940, Nr. 2, p. 38–40.
37. GAUČYS, Povilas. *Tarp dviejų pasaulių: iš mano atsiminimų 1915–1938*. Vilnius: Mintis, 1992.
38. GAUČYS, Povilas. *Tarp dviejų pasaulių. Iš mano atsiminimų 1915–1941*. Mašinraštis. Čikaga, 1981. Prieiga per internetą: <https://diaspora.archyvai.lt/fondai/11/doc204>
39. GAUČYS, Povilas. Vertimai praplečia tautos akiratį... *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1984, kovo 31 d., 65(13), p. 1. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1984_reg/1984-03-31-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf
40. GAUČYS, Povilas. Vertimas praplečia tautos akiratį: [pokalbis]. *Draugas. Mokslas. Menas. Literatūra*, 1984, kovo 31, p. 1–2.
41. GAUČYS, Povilas. Nes mintis ir širdis Lietuvoj. R. Vaitiekūnaitė. *Kauno diena*, 1991, spalio 8, p. 1.
42. GOETHE, Johan W. *Jaunojo Verterio kančios*. Kaunas: Sakalas, 1932.
43. GOŠTAUTAS, Stasys. Lotynų Amerikos romanas lietuviškuose vertimuose: [1953–1973]. *Metmenys*, 1974, kn. 27, p. 162–164.
44. GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas. Menas, mokslas literatūra*, 1989, sausio 29 d., 19(4), p. 3. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf
45. YLA, Stasys. *Ateitininkų vadovas, Ateitininkų federacija*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1983, II laida, p. 478.
46. JANUŠKEVIČIŪTĖ, Julija. *Lietuvių išeivių tautinio identiteto ir tautinės saviugdos raiška bei sąsajos*. Šiaulių universitetas, 2007, p. 68.
47. JURGUTIENĖ, Aušra. Definicijos ir diskusijos: lyginamoji literatūra tarpukario Lietuvoje (1918–1940). *Colloquia*, Nr. 41, p. 33–50. Prieiga per internetą: <http://www.llti.lt/failai/Colloquia41-Jugutiene-33-50.pdf>
48. KABELKA, Gintaras. Filosofijos idėjų istorija Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2012, 23(1), p. 27–34.
49. KAŠKONIENĖ, Marija. *Povilas Gaučys fotografijoje su bičiuliais*. 2022. Prieiga per internetą: <https://mairioniomuziejus.lt/post-t-exhibit/povilas-gaucys-fotografijoje-su-biciuliais/>
50. KEBLIKAITĖ, Albina; PABARČIENĖ, Reda; VELIČKIENĖ, Deimantė. Williamo Shakespeare'o sonetų vertimai: Sigito Gedos bandymas. *Žmogus ir žodis / Literatūrologija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2014, 16(2), p. 6–32. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/eab78302-afd1-4e9b-9b21-a1a9edd-0c7fc/content>
51. KUZNECOVIENĖ, Jolanta. Lietuvių tautinis identitetas: bruožai ir tipai. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Sud. V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 188.
52. KUČINSKIENĖ, Audronė; KAIRIENĖ, Audronė; STAŠKEVIČIENĖ, Dalia. Antikinių vardų lietuvinimas: tarp tradicijos ir naujovių. *Literatūra*. 2015, 53(3), p. 116–146. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/335060902.pdf>

53. Latvių liaudies menas. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1927, Nr. 2, p. 130–133.
54. *Lazarillo iš Tormeso: isp. šelmiškas romanas*. Kaunas, 1940.
55. *Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija*. Sud. P. Gaučys. Chicago: Lituaništos inst. I-kla, 1977–1984, 2 tomai.
56. MACEIKA, Juozas. *Vilniaus lietuvių spaudiniai 1919–1939*. P. 395. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/Bibliotheca-Lituana/article/download/15735/14689/24788>
57. MASKALIŪNIENĖ, Nijolė; TATOLYTĖ, Ingrida. Vertimo cenzūra sovietmečiu: kaip tirti, ką praradome? *Spectrum*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022, 2(36), p. 82–87. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/spectrum-vertimo-cenzura-sovietmečiu-kaip-tirti-ka-praradome/>
58. MASTIANICA, Olga. Lietuvių kalba Vilniaus švietimo apygardos vidurinėse mokyklose 1906–1914 m. *Lituanistica*, 2016, t. 62, 2(104), p. 77–90.
59. „Miguel de Unamuno“. *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 10, p. 220–222.
60. MILERYTĖ-JAPERTIENĖ, Giedrė. Mano tikslas – prakalbinti išeivijos lietuvius. *Literatūra ir menas*, 2023-06-09, 771/11. Prieiga per internetą: <https://literaturairmenas.lt/publicistika/giedre-mileryte-japertiene-imano-tikslas-prakalbinti-iseivijos-lietuviusi>
61. P. G. Į Rytų šalį. Chicago: Vilnis, 1939, p. 23.
62. PAŽŪSIS, Lionginas. Poezija yra ir išverčiama, ir neišverčiama. Vertėją Lionginą Pažųsį kalbina Deimantė Veličkienė. *Metai*, 2016, spalio, Nr. 10. Prieiga per internetą: <https://www.llvs.lt/vertimo-kritika/766>
63. PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ, Asta. Apie pirmąjį „Pasaulio lietuvi“ (1937–1940). *Pasaulio lietuvis*, 2020 03 29. Prieiga per internetą: https://pasauliolietuvis.lt/apie-pirmaji-pasaulio-lietuvi-1937-1940/#_edn1
64. PETRAUSKAS, Valdas V. Lietuvišką žodį puoselėjęs. *Amerikiečių novelės*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1993, p. 253.
65. Povilas Gaučys. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/povilas-gaucys/>
66. RAUDŽIUVIENĖ, Kristina. Kultūrinė ir kalbinė lokalizacija šiuolaikinėje vertimo paradigmoje. *Kalbų studijos*, 2013, Nr. 23, p. 39–45. Prieiga per internetą: <https://kalbos.ktu.lt/index.php/KStud/article/view/5204/3166>
67. *Rolando giesmė: vidurinių amžių prancūzų epas*. Kaunas: „Lietuvos“ red. leid., 1927.
68. *Rolando giesmė*. Vert. V. V. Petrauskas. Vilnius: Žaltvykslė, 2005, p. 495.
69. STONIENĖ, Vanda. Lietuviška knyga Pirmojo pasaulinio karo metais. *Knygotyra*, 1991, 18(25), p. 29–41. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/download/30156/29129/69798>
70. TYRUOLIS, Alfonsas. Goethė lietuvių kalba. *Draugas. Literatūra, menas, mokslas*, 1991, lapkričio 6, 217(41), p. 3. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1999_reg/1999-11-06-PRIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf
71. TYRUOLIS, Alfonsas. Susitikimai su vertėju Povilu Gaučiu. *Pažintis su rašytojais ir knygomis*. Kaunas: Spindulys, 1997, p. 237.
72. TRIMAKAS, Kęstutis. Mokslinė konferencija apie tautinės sąmonės išlaikymą išeivijoje. *Aidai*, 1986, Nr. 1. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=8011:mi&catid=436:198601&Itemid=507

73. UNAMUNO, Miguel de. Puolančioji meilė. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 25–26, p. 519–520.
74. UNAMUNO, Miguel de. Soledad. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 17, p. 375.
75. VASILEVSKIS, Kęstas. *Diplomatinis Lietuvos Respublikos atstovavimas Daugpilyje 1923–1940*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2024, p. 76. Prieiga per internetą: <<https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/03b31391-a6fa-4d46-928c-45b6950816c3/content>>
76. VELIČKIENĖ, Deimantė. *Williamo Shakespeare'o sonetų vertimai į lietuvių kalbą: atitikmens problema*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, p. 184. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:39615488/MAIN>
77. VENCLOVA, Tomas. Dvi poetinio vertimo mokyklos. *Aidai*, Nr. 6, 410, 1981. Prieiga per internetą: https://www.aidai.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=7527:-mi&catid=411:6-lapkritis-gruodis&Itemid=466
78. VENCLOVA, Tomas. Tomas Venclova. Laisvėjimo dienoraščiai, 1990 (XXXIV). *Literatūra ir menas*, 2020 07 10, 3707/13. Prieiga per internetą: <https://literaturairmenas.lt/atmintis/tomas-venclova-laisvejimo-dienorasciai-1990-xxxiv>
79. VENN, Couze. Identity, diasporas and subjective change: The role of affect, the relation to the other, and the aesthetic. *Subjectivity*, 2009, 26(3–28), p. 3–28. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1057/sub.2008.37>>
80. VIRKUTYTĖ, Vilija. *Atminties formos šiuolaikinėje moterų memuaristikoje*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2014, p. 84. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/1cb0bfd3-cf76-4462-9006-b0c4d249fdba/content>
81. ZAMBRANO, María. *La razón en la sombra. Antología crítica*. Madrid: Siruela, 2004, p. 736.
82. ZAMBRANO, María. *Los bienaventurados* (2a. ed.). Madrid: Siruela, 2004, p. 116.
83. *Židinys*, 1931, Nr. 12, p. 518.

Priedas

P. Gaučio knygų vertimai 1921–1940 metais

1. Aischilas. *Prikaltasis Prometėjas*. Kaunas, 1937, 74 p.
2. Aristophanes. *Debesys*. Kaunas, 1936, 88 p.
3. Arnoux, A. *Sidas Kampeadoras: isp. Epinė poema (ispanų herojinio epo perpasakojimas)*. Kaunas: Vaivos b-vės leidykla, 1925, 64 p.
4. Barine, A. Šv. *Pranas Asyžietis*. Kaunas, 1921, 33 p. (neaišku tiksli išleidimo data: vienuose šaltiniuose randama 1921, kituose – 1925⁶⁵).

⁶⁵ GUSTAITIS, Algirdas. Povilo Gaučio pasaulinės literatūros vertimų aruodas. *Draugas*. Menas, mokslas literatūra, 1989 sausio 29 d., nr. 19 (4), p. 3. [Žiūrėta 2024 03 25]. Prieiga per internetą: https://draugas.org/archive/1989_reg/1989-01-28-PIEDAS-DRAUGAS-i5-8.pdf

5. Bedier, J. Ch. *Tristanas ir Izolda: keltų vidurinių amžių poema-romanas*. Kaunas, 1931, 175 p.
6. Dubas, V. *Įvadas į bendrąją literatūrą*. Kaunas, Marijampolė: Dirva, 1923, 266 p.
7. Dumas, A. *Vilius Tell*. Vilnius: „Vilniaus rytojus“ leid., 1929, Nr. 1, 37 p.
8. Goethe, J. W. *Jaunojo Verterio kančios*. Kaunas: Sakalas, 1932, 173 p.
9. *Lazarillo iš Tormeso: isp. šelmiškas romanas*. Kaunas, 1940, 119 p.
10. *Rolando giesmė: vidurinių amžių prancūzų epas*. Kaunas: „Lietuvos“ red. leid., 1927, 124 p.

Pavieniai P. Gaučio vertimai, publikuoti kultūrinėje spaudoje, rinkiniuose 1921–1940 metais

1. Azorín. Pirmasis stebuklas. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1933, Nr. 2, p. 123–127.
2. Azorín. Literato gyvenimas. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 4, p. 93.
3. Azorín. Emigrantai. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 12, p. 284.
4. Baroja, Pío. Romano kūrybos technika. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 33–34, p. 622.
5. Barrios, Eduardo. Brolis asilas ir šuo. *Naujoji Romuva*, 1940, Nr. 14, p. 277–279.
6. Calderón, Ventura García. Kondoro kerštas. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1935, Nr. 2, p. 175–1787.
7. Čiudovskij, Valentin. M. K. Čiurlionis: nuotrupos. *Židinys*, 1930, Nr. 1, p. 16–27; Nr. 2, p. 117–127; Nr. 3, p. 209–221.
8. Freyre, Ricardo Jaimes. Kalnuose. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1940, Nr. 3, p. 353–356.
9. Latvių liaudies menas. Išvertė P. Gaučys. *Židinys*, 1927, Nr. 2, p. 130–133.
10. Unamuno, Miguel de. Soledad. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 17, p. 375.
11. Unamuno, Miguel de. Puolančioji meilė. Išvertė P. Gaučys. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 25–26, p. 520.

P. Gaučio sudarytas ir redaguoti leidinys

Chrestomatija prieš „Aušros“ gadinės dainių (su J. Vaižganto prakalba). Sudarė P. Gaučys ir V. Kamantauskas. Kaunas, 1924, 118 p.⁶⁶

P. Gaučio publicistiniai, kultūrologiniai, politiniai straipsniai

1. Nuostabi Amazonijos augmenija. *Pasaulio lietuvis*, 1940, Nr. 2, p. 38–40.

⁶⁶ *Chrestomatija prieš „Aušros“ gadinės dainių: su J. Vaižganto prakalba*. Sudarė P. Gaučys ir V. Kamantauskas, Kaunas: Biržų spaustuvė, 1924. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C190000329255>

2. Ispanų Amerikos romanistai. *Naujoji Romuva*, 1939, Nr. 3, p. 67.
3. Lope de Vega. *Naujoji Romuva*, 1935, Nr. 43, p. 781–783.
4. Miguel de Unamuno. *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 10, p. 220–222.

The Translator's Self-Creation and Translation Work: Povilas Gaučys' Activities, 1921–1940

Dr. Akvilė Šimėnienė

Vilnius Gediminas Technical University (VILNIUS TECH), Faculty of Creative industries, Department of Foreign Languages, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania
E-mail: akvile.simeniene@yahoo.es

Summary

The aim of this article is to present the self-fashioning process of the interwar Lithuanian diplomat Povilas Gaučys as a translator, as well as his translations and cultural writings from the period 1921–1940. The study analyses aspects of his biography related to translation, the contribution of his translations to the cultural life of interwar Lithuania, the texts and their contexts, and to some extent, the reception of his work and the controversies it provoked. The article seeks to address a historical gap, as Gaučys has traditionally been regarded solely as a diplomat of independent Lithuania. The research employs methodologies from the history of ideas, descriptive analysis, and intercultural exile studies.

The study reveals Gaučys' early translation strategies and his chosen value orientation – aligned with the Western school of translation. His translations and other texts from 1921 to 1940 demonstrate the wide-ranging and ambitious aims of this young translator: to translate literary classics while engaging with multiple languages and cultures (French, Spanish, German, Russian, Greek). He can be regarded as one of the principal translators of classical European texts (from Ancient Greece and the Middle Ages) in interwar Lithuania. During this early period, Gaučys published not only translations but also cultural essays in various journals, including *Ateitis*, *Naujasis Židinys*, *Švietimo darbas*, *Lietuvos žinios*, *Margutis*, and *Aidai*.

Gauta / Received 2024 08 09
Priimta / Accepted 2025 09 09